

Gratë në
negociata

RAPORT

GRATË NË TRYEZËN NEGOCIATAVE NË KOSOVË

Projekt i financuar nga
PSBE-ja

NEW SOCIAL
INITIATIVE

I zbatuar nga
New Social Initiative - NSI

Raport:

Gratë në tryezën e negociatave në Kosovë

Botues:

New Social Initiative - NSI

Redaktore:

Jovana Radosavljević

Autore:

Milica Radovanović

Përkthyes:

Bruno Nerizaj

Dizajni dhe radhitja:

Miloš Milovanović

Shtypi:

Pixel

Prishtinë,
Gusht 2021

Përgjegjësia e vetme e këtij botimi i takon autorit. Bashkimi Evropian nuk është përgjegjës për asnjë përdorim që mund t'u bëhet informatave të përfshira në të. Publikimi mund të citohet. Kërkesat për përdorim të pjesëve më të mëdha të tekstit duhet t'i drejtohen New Social Initiative.

E drejta e autorit © New Social Initiative

Raport Përmbajtja

Parathënie	6
Agjenda për gratë, paqen dhe sigurinë - RKSKB 1325	9
Plani i Veprimit i BE-së për gratë, paqen dhe sigurinë (GPS) 2019-2024	10
Gratë në proceset e negociatave	11
Korniza ligjore e Kosovës për përfshirjen e grave në vendimmarrje dhe negociata	13
Plani Kombëtar i Veprimit i Kosovës (PKV) për zbatimin e RKSKB 1325 dhe Programi i Kosovës për Barazi Gjinore 2020-2024	14
Rritja e pjesëmarrjes dhe përfaqësimit të barabartë në procesin e vendimmarrjes në përputhje me kërkesat e Ligjit për barazinë gjinore	15
Rritja e pjesëmarrjes së grave në proceset e negocimit, paqes dhe pajtimit	15
Gratë në pozita vendimmarrëse në Kosovë	17
Gratë në tryezën e negociatave në Kosovë	19
Konferenca e Rambujesë për Kosovën	20
Negociatat e Vjenës për statusin përfundimtar të Kosovës	21
Negociatat e Brukselit	22
Rreth Projektit përfshirja e grave në tryezën e negociatave në Kosovë	28
AKTIVITETI Nr.1 Lansimi i projektit nga Ambasadori SZUNYOG, EUSR në Kosovë dhe Fillimi i projektit	29
AKTIVITETI Nr.2 Sesion trajnimi mbi Agjendën e BE-së për Barazinë Gjinore	30
AKTIVITETI Nr.3 Sesion diskutimi për rolin e gruas në negociatat ndërkombëtare në Kosovë	31
AKTIVITETI Nr.4 Gjashtë tryeza të rrumbullakëta në gjashtë regjione të Kosovës me temën "Gratë dhe lidhshipi në nivel komunal"	33
Gjetjet e sondazhit dhe të tryezave të rrumbullakëta	35
Rekomandimet	42

Parathënie

Ambasador, Tomáš Szunyog
PSBE/Shef i Zyrës së BE-së në Kosovë

Të nderuar lexues,

Në shtator u bë një vit që kur e mora pozitën e dyfishtë: atë të Përfaqësuesit Special të Bashkimit Evropian dhe të Shefit të Zyrës së Bashkimit Evropian në Kosovë. Ky ka qenë një vit sfidues, por edhe pasurues. Ajo që më bëri përshtypje më së shumti ishte energjia mbresëlënëse e popullit të Kosovës dhe shpirti i tyre sipërmarrës që mund të shihej kudo, përkundër sfidave të pandemisë Covid-19. Kam pasur rastin dhe kënaqësinë të takohem dhe të bisedoj me shumë gra të afta, profesionale, të mirinformuara në mbarë Kosovën. Puna e tyre e zellshme, pasioni për punën që bëjnë dhe guximi duhet të vihen re dhe të vlerësohen shumë. Ato janë forca shtytëse për ndryshime të mira, qoftë në familjet e tyre, në komunitetet lokale apo në tërë shoqërinë. Ato janë era e një ndryshimi pozitiv për Kosovën, Ballkanin Perëndimor, Evropën dhe gjithë botën. Ne kemi nevojë për më shumë gra udhëheqëse. Ne duhet të dalim nga kutia kufizuese e stereotipave me bazë gjinore dhe t'u japim zë dhe zgjedhje vajzave dhe grave në çdo fazë të jetës së tyre.

Barazia gjinore dhe të drejtat e njeriut janë në zemrën e vlerave evropiane. Plani i Veprimit III për Barazinë Gjinore për vitet 2019-2024 synon t'i kontribuojë fuqizimit të grave, vajzave dhe të rinjve. Ata duhet t'i përdorin plotësisht të drejtat e tyre dhe ta rrisin pjesëmarrjen e tyre në jetën politike, ekonomike, sociale dhe kulturore. Pikërisht kjo ide qëndron pas zbatimit të projektit të PSBE-së "Përfshirja e grave në tryezën e negociatave". Gjatë tërë gushtit, gra nga prejardhje, komunitete dhe rajone të ndryshme gjeografike u mbledhën në Prizren, Ferizaj, Gjiilan, Graçanicë, Mitrovicë të Veriut dhe Prishtinë për të diskutuar për rolin e grave në udhëheqje, me fokus në rolin e tyre në ndërtimin e paqes dhe në negociata.

Josep Borrell, Përfaqësues i Lartë i BE-së për Punë të Jashtme dhe Politikë të Sigurisë, tha: "Sigurimi i të drejtave të njëjta për të gjithë i fuqizon shoqëritë tona. I bën ata më të pasur dhe më të sigurt. Ky është një fakt që shkon përtej parimeve apo detyrave morale. Pjesëmarrja dhe udhëheqja e grave dhe vajzave janë thelbësore për demokracinë, drejtësinë, paqen, sigurinë, prosperitetin dhe një planet më të gjelbër". E njëjta porosi u dëgjua edhe në konferencën në Prishtinë, të organizuar nga PSBE-ja në bashkëpunim me Iniciativën e Re Sociale dhe Asociacionin United Women [Gratë e Bashkuara]. Znj. Karin Hernmarck Ahliny, Ambasadore e Suedisë në Kosovë, dhe Znj. Barrie Lynne Freeman, Zëvendëse e Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara në Kosovë, i ndanë përvojat e tyre të punës në diplomaci dhe pozita të larta. Përveç kësaj, a ka mënyrë më të mirë për të mësuar sesa nga dora e parë? Jo më pak interesante ishin edhe dëshmitë e grave në akademi, të prezantuara nga Linda Gusia, shefe e Departamentit të Sociologjisë në Universitetin e Prishtinës, Nita Luci, profesoreshë në Universitetin e Prishtinës, dhe Jehona Lushaku Sadriu, profesoreshë në Universitetin e Prishtinës. Ishte mirë të dëgjoje se gratë do ta mbështesin njëra-tjetrën dhe do të shkojnë dorë për dorë për ta arritur qëllimin e tyre përfundimtar: një botë më të mirë për të jetuar.

Jam i bindur që gratë e Kosovës kanë potencial të madh. Edhe pse legjislacioni është ende duke u përmirësuar, është bërë shumë punë. Mirëpo, duhet të ketë zbatim të duhur të ligjit dhe ekzekutim të fortë. Duhet të ketë pëlqim shoqëror dhe mirëkuptim të thellë që gratë mund të ndihmojnë. Barazia gjinore është vendimtare për trajtimin e sfidave globale dhe arritjen e qëllimeve si paqja, siguria, demokracia. Megjithatë, duhet të kemi parasysh se të drejtat e grave janë nën presion të madh në tërë botën. Pandemia e ka treguar këtë në mënyrë shumë të qartë.

Në fund të parathënies sime, dëshiroj ta shpreh mirënjohjen time të sinqertë për të gjithë ata që marrin pjesë dhe kontribuojnë në projektin e PSBE-së "Përfshirja e grave në tryezën e negociatave" dhe për prodhimin e kësaj broshure të shkurtër. Me të vërtetë shpresoj që kjo broshurë, kushdo që do ta mbajë në duar dhe ta lexojë atë – do të kontribuojë që të kuptohet më mirë roli i grave në komunitetin lokal dhe në botë.

**Karin Harnmack, Ambasadore e Suedisë në Kosovë
(Konferenca Gratë në tryezën e negociatave, Prishtinë)**

Në kohë të krizës, të drejtat e grave janë të parat që do të sulmohen.

Në situata stresuese, të drejtat që gratë i kanë sot duhet të mbrohen.

Sikur të gjitha të ishim nëna arusha që i mbrojmë këlyshët tanë, sepse do të kishte forca që do të donin të na i merrnin.

Duhet të kuptojmë që sukseset që i kemi arritur nuk janë automatike dhe nuk kanë ardhur natyrshëm. Ato thjeshtë nuk na janë dhënë. Ato janë rezultat i punës së palodhshme dhe i shumë ngjarjeve pasuese që çuan në të.

Numri i ulëseve në tryezat e negociatave dhe vendimmarrëse është i kufizuar. Ju mund t'i zgjeroni ato, por vetëm aq. Në fund të ditës, do të ketë një numër të kufizuar të vendimmarrësve që do ta mbajnë fatin e shumicës në duart e tyre. Futja e grave kërkon që dikush tjetër të largohet. Princave dhe aspirantëve të ndryshëm të kurorëzuar që e kanë përgatitur karrierën e tyre për të hyrë në atë pozitë të lartë, papritmas u kërkohet të largohen.

Pse do t'ju lejonin të uleni në tryezë dhe ta thoni mendimin tuaj se si të zgjidhni diçka përveç nëse atyre u kushton më shumë për t'ju mbajtur jashtë? Ju duhet t'u tregoni atyre se jeni të interesuara dhe se është me rëndësi të jeni atje për ta marrë rezultatin më të mirë të mundshëm.

Për t'u përfshirë, kostoja e përjashtimit duhet të jetë mjaft e lartë - atyre duhet t'u kushtojë më shumë për të mos ju përfshirë sesa për t'ju lënë jashtë.

**Barrie Lynne Freeman,
Zëvendëse e Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm (ZPSSP)
Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK)**

Arritjet e grave nuk janë të sigurta askund, por ka pasur arritje të mëdha gjatë viteve, dhe nëse i shikoni ato në të kaluarën, tani kemi shumë më shumë gra të shkolluara në botë, shumë më shumë gra në qeveri dhe biznes.

Në shoqëritë ku gratë nuk kanë të drejta ose nuk kanë mundësi t'i ushtrojnë të drejtat e tyre, edhe nëse kanë të drejta në letër, ne duhet të bashkohemi dhe ta gjejmë qëllimin e përbashkët.

Ne të gjithë e shohim marshin e kthimit të stileve më autoritare të qeverisjes në tërë botën, duke i kufizuar përfundimisht llojet e qeverisjes ku zëri i të gjithëve nuk dëgjohet. Zhvillimet e fundit në botë tregojnë sa delikate janë arritjet për gratë në shumë vende, posaçërisht në shoqëritë në konflikt dhe në shoqëritë pas konfliktit.

Të gjithë jemi të interesuar në ndërtimin e një të ardhmeje më të mirë me qeveri të përgjegjshme, të cilat u japin përparësi të drejtave të njeriut, përfshirjes dhe zgjidhjes paqësore të konflikteve dhe më pas i hyjnë punës për të siguruar që të gjithë të kenë qasje në shkollim dhe që njerëzit të kenë qasje në kujdes të mirë shëndetësor.

Besoj që ka pasur reagim të ashpër në botë dhe tani e shohim atë qartazi edhe në Afganistan, por kjo nuk është arsye për ta humbur shpresën ose për t'u ndaluar e thënë, "Unë do të heq dorë" – mos u dorëzoni.

Reyes Charle Cuellar, Këshilltare e PSBE-së për çështje gjinore

Përfshirja domethënëse e grave në negociatat për paqe e ka potencialin për ta rritur efikasitetin dhe qëndrueshmërinë e proceseve dhe për ta ndihmuar pajtimin.

Gratë në Kosovë kanë treguar se janë të gatshme të kontribuojnë dhe Kosova nuk duhet ta humbasë mundësinë për t'i përfshirë ato.

Vlora Hoti, Drejtoreshë Ekzekutive

United Women's Assotiation

Eksperte kryesore – Gratë në tryezën e negociatave në Kosovë

Pjesëmarrja e grave në tryezën e negociatave është vendimtare për procesin e ndërtimit të paqes dhe zbatimin e qëndrueshëm të marrëveshjeve të mundshme.

Kosova ka një kapacitet të madh, gra që janë udhëheqëse të afta, me ndikim dhe kompetente, që do të ishte kontribut i madh për ndërtimin e paqes në dialog, si dhe në marrëveshjen përfundimtare.

Më shumë gra në pozita vendimmarrëse kanë dëshmuar se kanë ndikim më të madh në të gjitha proceset në përparimin e Kosovës dhe të vendeve të tjera që shërbejnë si shembull.

Jovana Radosavljević, Drejtoreshë Ekzekutive

New Social Initiative

Eksperte kryesore – Gratë në tryezën e negociatave në Kosovë

Përfshirja e grave në negociata nuk është vlerë e shtuar për dialogun, por kusht i domosdoshëm nëse duam që interesat dhe problemet e të gjithë qytetarëve të trajtohen në proces.

Kemi parë si u zhvilluan dhe si përfunduan proceset e negociatave të mëparshme. Të gjitha kishin një gjë të përbashkët – gratë ishin të nënpërfaqësuar në tryezën e negociatave.

Pakënaqësia gjithnjë e më e madhe e qytetarëve të Kosovës lidhur me dialogun e Brukselit tregon se nevojiten ndryshime, jo vetëm në mënyrën si është udhëhequr, por edhe në mënyrën si po flasim për të. Një nga zgjidhjet mund të jetë që të ketë më shumë gra në tryezë.

Agjenda për gratë, paqen dhe sigurinë - RKS KB 1325

Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara e miratoi njëzëri Rezolutën 1325 mbi gratë, paqen dhe sigurinë më 31 tetor 2000,¹ një arritje thelbësore për përfshirjen e grave në proceset e paqes anembanë botës.

Kjo ishte hera e parë që Këshilli i Sigurimit e trajtoi ndikimin joproporcional dhe unik të konfliktit të armatosur mbi gratë dhe i njohu kontributet e nënvlerësuara e të papërdorura që bëjnë gratë në parandalimin e konflikteve, ruajtjen e paqes, zgjidhjen e konflikteve dhe ndërtimin e paqes. Ai gjithashtu e theksoi rëndësinë e pjesëmarrjes së barabartë e të plotë të grave si aktore aktive në paqe e siguri.²

Rezoluta 1325 kërkon nga shtetet anëtare që të sigurojnë përfaqësim të shtuar të grave në të gjitha nivelet e vendimmarrjes në institucionet dhe mekanizmat kombëtarë, rajonalë e ndërkombëtarë për parandalimin, menaxhimin dhe zgjidhjen e konflikteve. Me këtë dispozitë, Këshilli i Sigurimit bëri presion mbi Qeveritë për ta rritur numrin e grave të përfshira në vendimmarrje në të gjitha nivelet për parandalimin, menaxhimin dhe zgjidhjen e konflikteve.

Pasi e kishte theksuar edhe më parë nevojën për përfshirje më të madhe të grave (d.m.th. baraspeshën gjinore) në vendimmarrje për paqe e siguri, Këshilli i Sigurimit thekson nevojën për t'i përfshirë gratë lokale dhe për t'i vlerësuar proceset autoktone. Po ashtu me rëndësi, ky paragraf sugjeron që përmbajtja e marrëveshjeve duhet t'i pasqyrojë çështjet gjinore, pavarësisht faktit se kush po i negocion apo kush po i zbaton ato.³

Në vitet në vijim, Këshilli i Sigurimit i OKB-së ka miratuar shumë rezoluta për gratë, paqen dhe sigurinë (GPS): 1820 (2008), 1888 (2008), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) dhe 2493 (2019). Bashkë me RKS KB 1325, ato e përbëjnë kornizën e politikave ndërkombëtare mbi agjendën për gratë, paqen dhe sigurinë.

Të gjitha u miratuan si përgjigje ndaj avokimit të vazhdueshëm nga shoqëria civile. Si rezoluta detyruese të Këshillit të Sigurimit, ato duhet të zbatohen nga të gjitha shtetet anëtare dhe aktorët përkatës, përfshirë entitetet e sistemit të OKB -së dhe palët në konflikt.

¹ Rezoluta 1325 (2000): <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wp>

² Lidhja Ndërkombëtare e Grave për Paqe dhe Liri: <https://www.peacewomen.org/security-council/WPS-in-SC-Council>

³ Fondi Zhvillimor i Kombeve të Bashkuara për Gratë, UNIFEM, Rezoluta e Këshillit të Sigurimit 1325 Shënuar dhe Shpjeguar, http://www.peacewomen.org/assets/file/BasicWPSDocs/annotated_1325.pdf

Plani i Veprimit i BE-së për gratë, paqen dhe sigurinë (GPS) 2019-2024

BE -ja e ka përforcuar angazhimin e vet për ta promovuar barazinë gjinore, duke njoftuar se e ka ambicien për ta luajtur një "rol prijës si katalizator për barazi gjinore" dhe për të "prirë me shembull" në promovimin global të qëllimeve për GPS-në në vitet e ardhshme.⁴

Kjo ambicie shprehet në Planin e fundit për Veprim të BE-së për gratë, paqen dhe sigurinë (GPS) (2019-24) dhe Planin e Veprimit të BE-së për barazi gjinore (GAP) III.⁵

Plani i Veprimit për gratë, paqen dhe sigurinë paraqet një grup të treguesve, p.sh. për mbështetjen e BE-së për udhëheqjen dhe pjesëmarrjen e grave në mbarë botën ose për suksesin e BE-së në promovimin e "mbrojtjes dhe ruajtjes së të drejtave të grave dhe vajzave" në baza ndërkombëtare.

Qasja strategjike synon ta ripohojë zbatimin e plotë të agjendës për GPS-në dhe e njeh barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave si parakusht për t'u marrë me parandalimin, menaxhimin dhe zgjidhjen e konfliktit. Plani i Veprimit i BE-së për GPS-në rikujton angazhimet e Bashkimit Evropian dhe të shteteve anëtare të tij për zbatimin e plotë të agjendës për GPS-në (Rezoluta e Këshillit të Sigurimit 1325 dhe rezolutat e tij pasuese). Ai përpaket të sigurojë që është plotësisht i integruar në të gjitha përpjekjet e BE-së që e mbështesin paqen e qëndrueshme, sigurinë, të drejtat e njeriut, drejtësinë dhe zhvillimin në bashkëpunimin e BE-së me organizatat e tjera rajonale dhe ndërkombëtare, siç parashihet nga Strategjia Globale e BE-së.

Kjo do të bëhet duke i integruar perspektivat gjinore në të gjitha politikat e BE-së, përfshirë sigurinë, parandalimin e konflikteve, zgjidhjen dhe ndërtimin e paqes afatgjate. Në këtë drejtim, BE-ja dhe shtetet anëtare të tij e mbështesin zbatimin e agjendës për GPS-në në OKB.

Plani i Veprimit i identifikon objektivat siç janë definuar në RKSKB 1325, nën fushat kryesore prioritare të parandalimit, mbrojtjes, ndihmës dhe rimëkëmbjes, dhe tri parimet kryesore dhe të rëndësishme të pjesëmarrjes, integritetit gjinor dhe udhëheqjes me shembull.

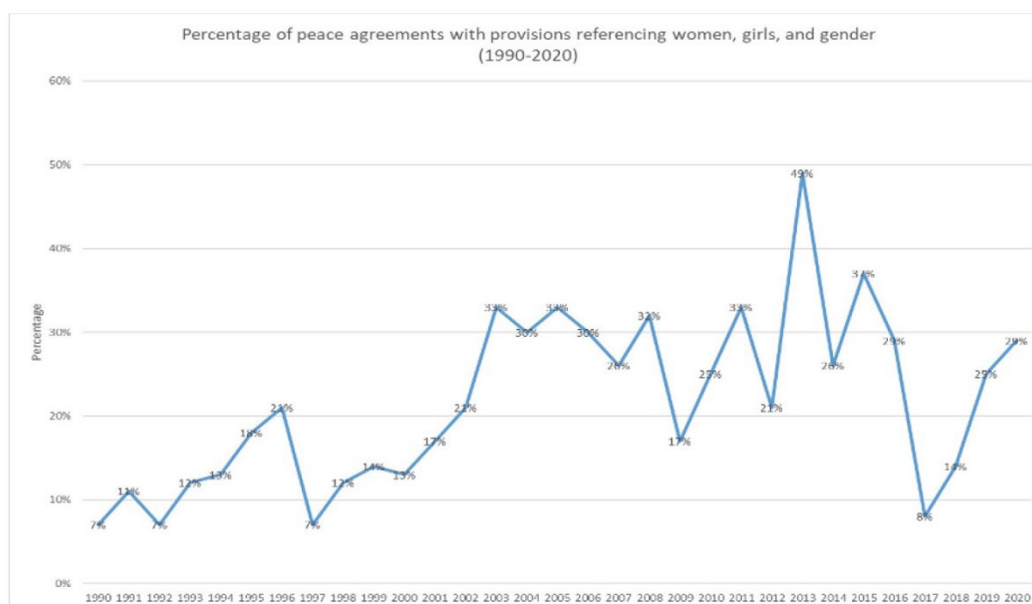
⁴ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf>

⁵ http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari36-2021-almqvist-rekindling-the-agenda-on-women-peace-and-security-can-the-eu-lead-by-example

Gratë në proceset e negociatave

Ndërmjet viteve 1992 dhe 2019, gratë përbënin, mesatarisht, 13 për qind të negociatorëve, 6 për qind të ndërmjetësuesve dhe 6 për qind të nënshkruesve në proceset kryesore për paqe në mbarë botën. Ndërmjet viteve 2015 dhe 2019, 14 për qind e negociatorëve, 11 për qind e ndërmjetësve dhe 7 për qind e nënshkruesve në proceset kryesore për paqe ishin gra. Edhe pse ka pasur përparim në pjesëmarrjen e grave, rreth shtatë nga çdo dhjetë procese paqësore ende nuk përfshinin gra ndërmjetësuese ose nënshkruese – duke treguar se pak gra morën pjesë në role udhëheqëse si negociatore, garantuese ose dëshmitare.⁶

Një analizë e 1,860 marrëveshjeve për paqe në vitet 1990–2019 tregon se vetëm 20% e tyre përmbajnë referenca për gratë, vajzat dhe gjininë, ndërsa vetëm 6 për qind e tyre kishin së paku një dispozitë që e trajtonte në mënyrë të qartë dhunën kundër grave.⁷

Në vitin 2020, 6 nga 21 marrëveshjet për paqe përmbanin referenca për gratë, vajzat dhe gjininë (29 për qind e marrëveshjeve për paqe globale).⁸ Pesë nga gjashtë marrëveshjet për paqe me dispozita gjinore në vitin 2020 ishin marrëveshje të mirëfillta. Ato i trajtojnë pjesërisht ose tërësisht çështjet thelbësore për zgjidhjen e konfliktit dhe ka më shumë gjasa të përmbajnë referenca për gratë sesa marrëveshjet si armëpushimet.⁹

Një studim i analizoi 130 marrëveshje paqësore të nënshkruara që nga viti 1990 dhe gjeti një lidhje të rëndësishme nga pikëpamja statistikore ndërmjet marrëveshjeve për paqe të nënshkruara nga gratë dhe qëndrueshmërisë së paqes. Studimi gjithashtu zbuloi se lidhjet ndërmjet grave nënshkruese dhe grupeve të shoqërisë civile të drejtuara nga gratë çuan në më shumë dispozita në marrëveshjet

⁶ Këshilli për Punë të Jashtme, Pjesëmarrja e grave në proceset e paqes, <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/>

⁷ Burimi: Baza e të dhënave gjinore e marrëveshjeve për paqe PA-X: <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/>

⁸ Wise, L. (2021, Qer 18). Marrëveshjet për paqe me perspektivë gjinore janë ende përjashtim, jo rregull. Gratë LSE, Paqja dhe Siguria. <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2021/06/18/peace-agreements-with-a-gender-perspective-are-still-an-exception-not-the-rule/>

⁹ Wise, L. (2021, Qer 18). Marrëveshjet për paqe me perspektivë gjinore janë ende përjashtim, jo rregull. Gratë LSE, Paqja dhe Siguria. <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2021/06/18/peace-agreements-with-a-gender-perspective-are-still-an-exception-not-the-rule/>

përfundimtare të fokusuara në reformën politike dhe në nivele më të larta të zbatimit, gjë që i rriti gjasat për paqe të qëndrueshme.¹⁰ Hulumtimi që i ekzaminoi të gjitha marrëveshjet për paqe në periudhën pas Luftës së Ftohtë zbuloi se pjesëmarrja e grupeve të shoqërisë civile, përfshirë organizatat e grave, bëri që një marrëveshje për paqe të kishte 64 për qind më pak gjasa për të dështuar.¹¹

Sipas studimit global mbi Rezolutën 1325 të RKSKB-së, pjesëmarrja e grave i rrit për 20 për qind gjasat e një marrëveshjeje për paqe që zgjat së paku dy vjet dhe për 35 për qind gjasat e një marrëveshjeje për paqe që zgjat 15 vjet.¹²

Një vlerësim cilësor i 40 negociatave për paqe dhe hartim të kushtetutave që nga viti 1990 zbuloi se palët kishin më shumë gjasa të pajtoheshin për bisedime dhe më pas ta arrinin një marrëveshje kur grupet e grave ushtronin ndikim të fortë në procesin e negociatave sesa kur ato kishin pak ose nuk kishin fare ndikim.¹³ Ekzaminimi i rasteve studimore zbuloi se një prani e fortë e grave, madje edhe drejtpërdrejt në tryezën e negociatave, nuk përkthehet automatikisht në aftësinë e tyre për ta pohuar një ndikim të fortë.

Niveli i fuqisë që gratë mund ta pohojnë në këtë proces bën një ndryshim, jo vetëm prania e tyre sipas numrave.¹⁴

Lidhur me përfaqësimin e drejtpërdrejtë të grave në tryezën e negociatave, delegacionet e përbëra vetëm nga gratë kishin një ndikim të përgjithshëm më të rëndësishëm në proces sesa gratë individuale brenda delegacioneve të tjera zyrtare të negociatave – edhe kur ato e përbënin një pjesë të madhe të atij delegacioni. Në shumë raste në të cilat gratë përfaqësoheshin në numër të madh në delegacionet negociuese, ato mund ta përdornin efektivisht praninë e tyre relativisht të lartë duke i kapërcyer linjat e delegacioneve të tyre përkatëse dhe duke formuar koalicione për arritjen e interesave të përbashkëta. Kjo kryesisht ndodhi kur grave u bëhej presion bashkërisht brenda dhe/ose jashtë negociatave për ta nënshkruar një marrëveshje.¹⁵

Kur gratë e kishin statusin e vëzhguesit, ato kishin ndikim vetëm kur ishin të lidhura ngushtë me palët në konflikt. Në të njëjtën kohë, një lidhje e tillë e ngushtë shpesh e sfidonte legjitimitetin e tyre.¹⁶

Gratë kanë role dhe përgjegjësi të ndryshme shoqërore ndaj burrave, kështu që ato kanë qasje në rrjete shtesë të informimit dhe të komunitetit. Ato kanë më shumë gjasa t'i ngrenë prioritetet si reformat politike dhe ligjore, rimëkëmbjen ekonomike, drejtësinë tranzicionale – çështjet që i bëjnë marrëveshjet më të qëndrueshme. Këto shpesh lihen mënjanë kur gratë nuk përfshihen, duke rezultuar në një marrëveshje që përqendrohet tërësisht në veprime ushtarake, përfitime territoriale dhe aranzhime të ndarjes së pushtetit, të cilat nuk u ndihmojnë komuniteteve të rimëkëmben dhe të ndërtojnë mbështetje lokale për procesin e paqes.¹⁷ Projekti hulumtues "Zgjerimi i pjesëmarrjes në negociata dhe zbatim politik" nuk gjeti raste kur grupet e grave organizonin aksion masiv kundër një marrëveshjeje për paqe. Përkundrazi, gratë janë përfshirë dhe kanë kryer fushata masive në dobi të marrëveshjeve për paqe më shumë se çdo grup tjetër. Gratë shpesh u kanë bërë presion palëve në konflikt për t'i filluar negociatat dhe për të nënshkruar marrëveshje për paqe.¹⁸

¹⁰ Krause, J., Krause, W., & Bränfors, P. (2018). Pjesëmarrja e grave në negociatat për paqe dhe qëndrueshmëria e paqes. Ndërveprimet ndër-kombëtare, 44(6), 985-1016. <https://pure.uva.nl/ws/files/26826416/Krause.pdf>

¹¹ <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters>

¹² Studimi global mbi Rezolutën 1325 të KSKB-së, <https://wps.unwomen.org/participation/>

¹³ <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters>

¹⁴ Gratë duhet të përfshihen – Jo vetëm të numërohen: Vlerësimi i Përfshirjes dhe ndikimit të grave në negociatat për paqe, Iniciativa gjithëpërfshirëse për paqe dhe tranzicion, faqe 55 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IPTI-UN-Women-Report-Making-Women-Count-60-Pages_0.pdf

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Po aty.

¹⁷ Pjesëmarrja e grave në proceset e paqes, Këshilli për Marrëdhënie me Jashtë, <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters>

¹⁸ Gratë duhet të përfshihen – Jo vetëm të numërohen: Vlerësimi i përfshirjes dhe ndikimit të grave në negociatat për paqe, Iniciativa gjithëpërfshirëse për paqe dhe tranzicion, faqe 35, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IPTI-UN-Women-Report-Making-Women-Count-60-Pages_0.pdf

Korniza ligjore e Kosovës për përfshirjen e grave në vendimmarrje dhe negociata

Kushtetuta e Kosovës e njeh barazinë gjinore si vlerë themelore për zhvillimin demokratik të shoqërisë, duke ofruar mundësi të barabarta për pjesëmarrjen e grave dhe të burrave në fushat politike, ekonomike, sociale, kulturore dhe në fusha të tjera të jetës shoqërore.¹⁹

Kosova nuk është nënshkruese e marrëveshjeve kryesore ndërkombëtare për të drejtat e njeriut. Megjithatë, Kushtetuta i përkufizon konventat ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, si Konventën për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave, si të zbatueshme drejtpërdrejt në legjislacionin e vendit.²⁰

Kushtetuta gjithashtu pohon se përbërja e Kuvendit të Kosovës do t'i respektojë parimet e barazisë gjinore, të njohura ndërkombëtarisht.²¹

Ligji Nr. 05/L-020 për barazinë gjinore²² i përcakton masat e përgjithshme dhe specifike për t'i siguruar dhe mbrojtur të drejtat e barabarta të burrave dhe grave dhe i përcakton institucionet përgjegjëse dhe kompetencat e tyre.

Organet legjislative, ekzekutive e gjyqësore në të gjitha nivelet dhe institucionet e tjera publike janë të detyruara të miratojnë dhe zbatojnë masa të veçanta për ta rritur përfaqësimin e gjinisë së nënpërfaqësuar derisa të arrihet përfaqësimi i barabartë i grave dhe burrave sipas këtij ligji.

Masat e posaçme mund të përfshijnë:

- kuotat për të arritur përfaqësim të barabartë të grave dhe burrave;
- mbështetjen e programeve për ta rritur pjesëmarrjen e gjinisë më pak të përfaqësuar në vendimmarrje dhe në jetën publike;
- fuqizimin ekonomik dhe hapat për ta përmirësuar pozitën e grave ose burrave në fushën e punës, përmirësimin e barazisë në arsim, shëndetësi, kulturë dhe shpërndarjen dhe/ose rishpërndarjen e burimeve;
- trajtimin preferencial, rekrutimin, punësimin dhe promovimin, dhe masa të tjera në secilën fushë ku ka paparazi.

Siç përcaktohet me këtë ligj, përfaqësimi i barabartë gjinor në të gjitha organet legjislative, ekzekutive dhe gjyqësore dhe në institucionet e tjera publike arrihet kur të sigurohet një përfaqësim minimal prej pesëdhjetë për qind (50%) për secilën gjini, përfshirë organet e tyre drejtuese dhe vendimmarrëse.

Ligji 03/L-073 për zgjedhjet e përgjithshme²³ në vitin 2008 paraqiti kriteret për kuota gjinore në procesin e zgjedhjeve. Të gjitha subjektet politike dhe organet zgjedhore janë të detyruara t'i respektojnë kriteret e përcaktuara me këtë ligj për kuotën gjinore. Në listën e kandidatëve të secilit subjekt politik, të paktën tridhjetë (30%) për qind duhet të jenë burra dhe të paktën tridhjetë (30%) për qind duhet të jenë gra, me një kandidat nga secila gjini të përfshirë të paktën një herë në secilin grup prej tre kandidatëve, duke numëruar nga kandidati i parë në listë.²⁴

¹⁹ Kushtetuta e Kosovës, neni 7, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

²⁰ Kushtetuta e Kosovës, neni 22, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

²¹ Kushtetuta e Kosovës, neni 71,2 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

²² Ligji Nr. 05/L-020 për barazinë gjinore, nenet 1,2,5,6 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>

²³ Ligji Nr. 03/L-073 për zgjedhjet e përgjithshme, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2544>

²⁴ Ligji Nr. 03/L-073 për zgjedhjet e përgjithshme, neni 27.1 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2544>

Sipas Ligjit për zgjedhjet e përgjithshme, subjektet politike duhet të sigurojnë që kuota gjinore zbatohet në listën e partive të tyre; në të kundërtën, Komisioni Qendror i Zgjedhjeve (KQZ) nuk do ta certifikojë listën e tyre, duke i penguar kështu për të marrë pjesë në zgjedhje.

Zbatimi i kuotës gjinore është gjithashtu i detyrueshëm për KQZ-në me rastin e ndarjes së ulëseve në Kuvend ndërmjet partive politike. Nëse, pas ndarjes së ulëseve, kandidatëve të gjinisë pakicë brenda një subjekti politik nuk u janë ndarë të paktën 30% të ulëseve të përgjithshme për atë subjekt politik, kandidati i fundit i zgjedhur i gjinisë shumicë do të zëvendësohet nga kandidati tjetër i gjinisë së kundërt derisa numri i përgjithshëm i vendeve të ndara për gjininë pakicë të jetë të paktën 30%.

Ekziston një mospërputhje ligjore ndërmjet Ligjit për barazinë gjinore dhe Ligjit për zgjedhjet e përgjithshme për kuotat gjinore. Edhe pse Ligji për barazinë gjinore kërkon 50 për qind përfaqësim të grave në përgjithësi, Ligji për zgjedhjet e përgjithshme kërkon që vetëm 30 për qind e të gjithë kandidatëve të jenë nga gjinia më pak e përfaqësuar. Ndërsa ligji i parë e përcakton kuotën gjinore si diçka që duhet të synohet, ligji i dytë e bën kuotën gjinore të detyrueshme, që është arsyeja kryesore që ajo respektohet.

Plani Kombëtar i Veprimit i Kosovës (PKV) për zbatimin e RKS KB 1325 dhe Programi i Kosovës për Barazi Gjinore 2020-2024

Plani i parë Kombëtar i Veprimit i Kosovës (PKV) për zbatimin e RKS KB 1325 u miratua në janar 2014. Duke pasur një qasje për të drejtat e njeriut, dokumenti u zhvillua nga institucionet qendrore bashkë me anëtarët e shoqërisë civile dhe u mbështet nga OKB-ja.

Ai synonte forcimin e tri fushave kryesore për gratë, paqen dhe sigurinë: ta rrisë dhe sigurojë pjesëmarrjen e grave në proceset vendimmarrëse dhe ndërtimin e paqes; ta fusë integrimin gjinor në sektorin e sigurisë; dhe të sigurojë qasje në drejtësi për viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës. Vetëm i fundit është duke u zbatuar me themelimin e Komisionit për Verifikimin e Statusit të të Mbijetuarve të Dhunës Seksuale gjatë Luftës në vitin 2018.

Grupi për Siguri dhe Çështje Gjinore (GSÇGj) është funksional që nga viti 2007. I kryesuar nga UN Women, ky forum me shumë aktorë synon ta rrisë bashkëpunimin për çështje gjinore ndërmjet aktorëve ndërkombëtarë dhe kombëtarë, edhe nga institucionet publike edhe nga shoqëria civile. Gjatë viteve, GSÇGj-ja ka bërë disa deklaratat publike duke bërë thirrje për përfshirjen e grave në negociatat ndërkombëtare, përfshirë dialogun.

Në maj 2020, Qeveria e Kosovës (QK) e miratoi Programin e Kosovës për Barazi Gjinore 2020-2024²⁵ dhe Planin e saj të Veprimit 2020-2022, duke i detyruar kështu institucionet që ta zbatojnë atë sipas aktiviteteve të përcaktuara në Planin e Veprimit. Agjencia për Barazi Gjinore në kuadër të Zyrës së Kryeministrit është përgjegjëse për monitorimin e zbatimit dhe raportimin vjetor për të.

Siç thuhet në Program, qëllimi i përgjithshëm strategjik është “të sigurohet që barazia gjinore vendoset në qendër të proceseve të transformimit në Kosovë, në të gjitha strukturat, institucionet, politikat, procedurat, praktikat dhe programet e qeverisë, agjencive, shoqërisë civile, sektorit privat dhe komunitetit të donatorëve.”²⁶ Rritja e pjesëmarrjes dhe përfaqësimit të barabartë në procesin e vendimmarrjes dhe rritja e pjesëmarrjes së grave në negociatat përcaktohet gjithashtu nga ky Program si një nga qëllimet.

²⁵ Qeveria e Kosovës: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-government-approves-kosovo-program-for-gender-equality-and-the-decision-to-initiate-procedures-for-declaring-the-former-prison-in-prishtina-a-museum/>

²⁶ Programi i Kosovës për Barazi Gjinore 2020-2024, faqe 10 <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf>

Rritja e pjesëmarrjes dhe përfaqësimit të barabartë në procesin e vendimmarrjes në përputhje me kërkesat e Ligjit për barazinë gjinore²⁷

Për të garantuar pjesëmarrje të barabartë gjinore në proceset e vendimmarrjes, Programi thekson nevojën për harmonizimin dhe plotësimin e ligjeve (veçanërisht të Ligjit për zgjedhjet, Ligjit për financimin e partive politike dhe Rregulloren e Punës të Kuvendit të Kosovës) në përputhje me Ligjin mbi barazinë gjinore.

Partitë politike dhe Rregullorja e Punës e Kuvendit të Kosovës duhet ta respektojnë Ligjin për barazinë gjinore.

Institucionet publike duhet të zbatojnë masa afirmative për ta përmbushur kuotën gjinore të përcaktuar me Ligjin për barazinë gjinore për gratë për t'i përfaqësuar 50% të punonjësve në të gjitha nivelet.

Për t'i promovuar gratë që tashmë janë pjesë e institucioneve publike në pozitë vendimmarrëse në nivelin lokal e qendror, institucionet duhet ta mbështesin përparimin e tyre profesional duke ofruar bursa dhe sesione trajnimi të nevojshme për pozita udhëheqëse.

Ekziston nevoja edhe për organizimin e fushatave vetëdijesuese mbi transparencën dhe ndarjen e barabartë të fondeve për gratë dhe burrat në parti politike.

Rritja e pjesëmarrjes së grave në proceset e negocimit, paqes dhe pajtimit²⁸

Ky objektivi synon të avokojë për përfshirjen e grave në proceset e paqes, negocimit dhe pajtimit, përfshirë mekanizmat ose komisionet qeveritare që merren me të kaluarën, përfshirë pjesëmarrjen e grave nga etnitë e ndryshme.

Ky Program e përcakton nevojën për ta adresuar riparimin e dëmeve për të mbijetuarit e dhunës seksuale, të krimeve të luftës dhe të dhunës seksuale kundër grave në vitet 1998–1999 për t'u përfshirë në dialogun aktual aktiv ndërmjet Kosovës dhe Serbisë.

Aktivitetet që do të çojnë drejt përmbushjes së këtij objektivi janë lobimi dhe avokimi për përfshirjen e grave në proceset e negocimit, paqes dhe pajtimit, dhe organizimi i debateve publike mbi përfaqësimin e grave në proceset e negocimit, paqes dhe pajtimit.

Plani i Veprimit për Barazi Gjinore nuk ka të dhëna nga vitet e kaluara mbi pjesëmarrjen dhe përfaqësimin e grave në institucionet publike. Megjithatë, ai e përcakton objektivin prej 30% në vitin 2021–2022 dhe 40% në vitin 2024. Në vitin 2017/2018, gratë mbanin 27% të pozitave menaxhuese dhe të pozitave të larta menaxhuese në ministri dhe agjenci ekzekutive në nivelin qendror. Qëllimi për t'u arritur në vitin 2021/2022 është 28% dhe 30% në vitin 2024.²⁹

Në të njëjtat pozita në nivel komunal, në vitin 2017/2018, kishte 20% gra. Deri në vitin 2021/2022, duhet të ketë 25% gra dhe 30% në vitin 2024. Deri në vitin 2024 duhet të ketë 50% gra në Kuvendin e Kosovës dhe në kuvende komunale.

Sa i përket nivelit të përfaqësimit të grave në proceset e negocimit, paqes dhe pajtimit, Plani i Veprimit

²⁷ Po aty, faqe 65

²⁸ Po aty, faqe 66

²⁹ Po aty, faqe 66

thekson se në vitin 2018 ato nuk ishin të përfaqësuara fare. Qëllimi për vitin 2021/2022 është 20%, dhe deri në vitin 2024, 30% e grave duhet të jenë në këto procese.³⁰

Planin e Veprimit, 2020–2022 i Programit të Kosovës për Barazi Gjinore 2020–2024, ka një kosto buxhetore prej 13,726,638 eurove. Kostoja buxhetore prej 2,596,350 eurove do të financohet nga buxheti i Kosovës, ndërsa shuma prej 11,140,288 eurove do të mbulohet nga donatorët. Donatorët kryesorë që pritët ta mbështesin Planin e Veprimit të PKBGj-së për vitin 2020–2022 janë: Komisioni Evropian, SIDA, Agjencitë e OKB-së në Kosovë dhe partnerë të tjerë ndërkombëtarë.³¹

(Foto Ilustrim: AFP – Women in Kosovo)

³⁰ Po aty, faqe 132

³¹ Po aty, faqe 72

Gratë në pozita vendimmarrëse në Kosovë

Në vitin 2021 Kosova zgjodhi Presidenten e dytë, znj. Vjosa Osmani. 44 deputetë në Kuvendin e Kosovës (nga 120) dhe pesë ministra në Qeverinë e Kosovës (nga 15) janë gra, më shumë se në çdo organ të mëparshëm qeverisës dhe legjislativ.

Kuvendi i Kosovës i ka 14 komisione parlamentare. Gratë i kryesojnë tetë prej tyre.³²

Komisioni për të Drejtat e Njeriut, Barazi Gjinore, për Persona të Pagjetur, Viktimat e Dhunës Seksuale të Luftës dhe Peticione³³ është i vetmi komision me gra si anëtarë të shumicës dërrmuese (9 nga 11), dhe kryetare është një grua. Komisioni për Mbikëqyrjen e Agjencisë së Kosovës për Inteligjencë dhe Komisioni për Çështjet e Sigurisë dhe Mbrojtjes janë dy komisionet e vetme me një grua (1 nga 11 anëtarë). Megjithatë, kryetari i Komisionit për Mbikëqyrjen e Agjencisë së Kosovës për Inteligjencë është grua.

Agjencia e Statistikave të Kosovës çdo vit³⁴ publikon statistika gjinore në botimin "Gratë dhe Burrat në Kosovë". Mirëpo, statistikat më të fundit në dispozicion janë nga viti 2018/2019.³⁵

Në vitin 2018, 10 gra dhe 75 burra ishin në pozita menaxhuese të nivelit të lartë, ndërsa 390 gra dhe 1023 burra ishin në pozita të nivelit drejtues në ministrinë e Qeverisë së Kosovës.³⁶

Table 2. Employees in decision-making positions by the Ministry, 2018

Ministries	Senior management level				Leading level			
	Gender		Gender distribution		Gender		Gender distribution	
	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
Office of the Prime Minister	1	8	11	89	39	85	31	69
of the Security Forces		1	0	100	9	27	25	75
of Trade & Industry	2	7	22	78	13	33	28	72
of Health	1	3	25	75	10	13	43	57
of Culture, Youth, Sports & Resident Affairs		2	0	100	21	40	34	66
of Infrastructure		1	0	100	5	32	14	86
of Labor & Social Welfare		4	0	100	19	64	23	77
of Public Administration	1	2	33	67	14	25	36	64
of Education, Science & Technology	3	12	20	80	22	57	28	72
of Economics & Finance		4	0	100	53	175	23	77
of Agriculture, Forestry & Rural Development		4	0	100	19	48	28	72
of Economic Development		2	0	100	8	25	24	76
of Local Government Administration	1		100	0	12	11	52	48
of Environment & Spatial Planning		3	0	100	11	34	24	76
of Justice		8	0	100	31	81	28	72
of Internal Affairs		6	0	100	63	200	24	76
of Foreign Affairs		3	0	100	4	16	20	80
for Communities & Returns		1	0	100	4	11	27	73
for European Integration		1	0	100	8	15	35	65
for Diaspora	1		100	0	4	14	22	78
The Assembly of Kosovo								
Presidency		1	0	100	17	14	55	45
Regional MZH		1	0	100	3	3	50	50
Innovation & Entrepreneurship		1	0	100	1		100	0

Data source: MPA, November 2020

³² Ueb sajti i Kuvendit të Kosovës, <https://www.kuvendikosoves.org/eng/comittees/>

³³ Komisioni për të Drejtat e Njeriut, Barazi Gjinore, për Persona të Pagjetur, Viktimat e Dhunës Seksuale të Luftës dhe Peticione, Ueb sajti i Kuvendit të Kosovës, <https://www.kuvendikosoves.org/eng/comittees/committee/?committee=56>

³⁴ Gratë dhe Burrat në Kosovë, 2014–2015, [https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/ASK%20Women%20and%20Man%202014%202015\(1\).pdf](https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/ASK%20Women%20and%20Man%202014%202015(1).pdf)

Gratë dhe Burrat në Kosovë, 2016–2017, <https://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/women-and-men-in-kosovo-2016-2017>

³⁵ Gratë dhe Burrat në Kosovë, 2018–2019, <https://ask.rks-gov.net/media/6118/women-and-man-2018-2019.pdf>

³⁶ Gratë dhe Burrat në Kosovë, 2018–2019, faqe 62, <https://ask.rks-gov.net/media/6118/women-and-man-2018-2019.pdf>

Në vitin 2018, në misionet diplomatike të Kosovës, 46 (29%) e anëtarëve të stafit ishin gra (112 (71%) ishin burra). Përfaqësimi i grave në misionet diplomatike shënoi rënie në vitin 2019; 50 punonjës ishin gra (27.8%), ndërsa 130 (72.2%) ishin burra.³⁷

Në 38 komunat e Kosovës, të gjithë kryetarët e komunave janë burra. Kosova vetëm një herë kishte një kryetare të komunës – Mimoza Kusari Lila, e cila e mbajti këtë pozitë në Gjakovë prej vitit 2014–2017. Por, kjo situatë ka të ngjarë të ndryshojë pasi në zgjedhjet e ardhshme komunale do të jenë 13 gra candidate për kryetare të komunave.³⁸

Burrat ua kalojnë grave në numër në të gjitha institucionet komunale. Shumica e asamblistëve në kuvendet komunale janë gjithashtu burra (347 – gra, 637 – burra). Katër mijë e pesëqind e shtatë burra (4507) mbajnë pozita administrative në krahasim me 1871 gra, ndërsa 303 burra dhe 101 gra janë në pozita vendimmarrëse në strukturat lokale komunale. Në Dragash, Mamushë dhe Shtërpce, asnjë grua nuk mban pozitë udhëheqëse. Nga 38 kryesues të kuvendeve komunale, vetëm 6 prej tyre janë gra.³⁹

³⁷ Po aty, faqe 64

³⁸ Komisioni Qendror i Zgjedhjeve, lista e kandidatëve të certifikuar për kryetarë komune për zgjedhjet lokale të vitit 2021: https://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2021/09/2021-09-09-Lista-Totale-Kryetar-Komune-Tetor-2021_final_7.pdf

³⁹ Gratë në Politikë III, Përfaqësimi gjinor në nivelin lokal, Balkans Policy Research Group, mars 2021, <https://balkansgroup.org/en/women-in-politics-iii-gender-representation-at-local-level/>

Gratë në tryezën e negociatave në Kosovë

Në dy dekadat e fundit, Kosova është ulur tri herë në tryezën e negociatave me Serbinë – në Rambuje në vitin 1999, pastaj në Vjenë në vitin 2006–2007, dhe që nga viti 2011 në Bruksel. Dy proceset e para të negocimit nuk ishin të suksesshme – nuk u arrit asnjë marrëveshje për paqe, ndërsa pritjet e publikut për dialogun e Brukselit, të udhëhequr nga BE-ja, po zbehen me kalimin e viteve.

Sondazhi publik i Qendrës Kosovare për Studime të Sigurisë sugjeron që qytetarët e Kosovës dhe të Serbisë i ndajnë kryesisht perceptimet e tyre negative për procesin e dialogut në Bruksel. Ata besojnë që dialogut i mungonte transparenca dhe nuk ndryshoi asgjë, ose që ata nuk kishin përfitime personale nga procesi.⁴⁰

E përbashkëta e të gjitha këtyre proceseve të negocimit është se gratë nuk ishin të përfaqësuara në mënyrë të konsiderueshme në tryezë. Në konferencën për paqe në Rambuje, shqiptarët e Kosovës u përfaqësuan nga 16 burra dhe një grua. Gjatë bisedimeve në Vjenë, "Ekipi i Unitetit", i përbërë vetëm nga burrat, po negocionte në emër të burrave dhe grave të Kosovës. Një grua ishte kryesuese e delegacionit të Kosovës në negociatat e Brukselit prej vitit 2011 deri në vitin 2017. Që nga ajo kohë, vetëm edhe një grua tjetër ishte zyrtarisht pjesë e delegacionit të Kosovës në dialogun teknik në gjysmën e parë të vitit 2018.

Gjatë kësaj kohe, në Kosovë ka pasur nisma lokale që synonin ta trajtonin rolin e grave në paqe dhe siguri. 88 nisma të tilla u identifikuan prej vitit 1999–2012 në një ushtrim hartëzimi [mapping exercise] të realizuar nga UN Women, UNDP-ja dhe BE-ja. Pjesa më e madhe e tyre janë financuar nga organizatat ndërkombëtare që i kanë mbështetur institucionet vendore për ta adresuar pabarazinë gjinore dhe mungesën e pjesëmarrjes së grave në politikë, siguri dhe politika ekonomike.⁴¹

Prej 88 nismave prej vitit 1999 deri në vitin 2012, vetëm tri u përqendruan në gratë në tryezën e negociatave: **Qendra e Trajnimeve dhe Burimeve për Avokim (ATRC)** e organizoi një diskutim publik mbi çështjen e pjesëmarrjes së grave në negociatat për statusin përfundimtar të Kosovës, organizoi diskutime publike me Lobin e Grave të Kosovës për ta mbrojtur përfshirjen e grave në negociatat për paqe në vitin 2006.

Gjithashtu, në vitin 2006, **Rrjeti i Grave të Kosovës (RrGK)** e organizoi një protestë për t'i përfshirë gratë në ekipin negociues, duke u bazuar në thirrjet e RKSKB 1325 në vitin 2006; – Në vitin 2007, RrGK-ja nënshkroi një memorandum që shënoi fillimin e monitorimit të përbashkët të negociatave ndërmjet Kosovës dhe Serbisë për të siguruar që zërat e grave të merren parasysh (financuar nga UN Women).

Edhe në vitin 2012 kishte një nismë nga **Lobi Rajonal i Grave për Paqe, Siguri dhe Drejtësi (RWL)**, i cili e organizoi dialogun ndërmjet deputeteve nga Serbia dhe Kosova (i financuar nga Ambasada e Finlandës). Që nga ajo kohë, RWL-ja ka vazhduar të punojë dhe të takohet rregullisht dhe ta ngritë vetëdijësimin mbi nevojën e përfshirjes së grave nga Kosova dhe Serbia në dialog.

⁴⁰ Perceptimi mbi Dialogun Kosovë – Serbi dhe çështjet e identitetit, Perspektiva e qytetarëve të Kosovës dhe Serbisë, Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë dhe Qendra e Beogradit për Politika të Sigurisë, Janar 2021, faqe 5, [http://www.qkss.org/repository/docs/Dialogue_ENG_\(1\)_704168.pdf](http://www.qkss.org/repository/docs/Dialogue_ENG_(1)_704168.pdf)

⁴¹ Hartëzimi i nismave lokale për gratë, paqen dhe sigurinë në Kosovë 1999–2012, UNDP, https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/womens_empowerment/mapping-of-local-initiatives-on-women--peace-and-security-in-kos.html

Konferenca e Rambujesë për Kosovën

Konferenca e Rambujesë për Kosovën⁴² shënoi fundin e përpjekjeve për zgjidhjen paqësore të krizës së Kosovës. Bisedimet për paqe filluan më 6 shkurt 1999, në kështjellën franceze të Rambujesë, afër Parisit.

(Foto ilustrim: REUTERS)

Në konferencë morën pjesë përfaqësues të autoriteteve të Republikës Federale të Jugosllavisë dhe të shqiptarëve të Kosovës, me ndërmjetësimin e të dërguarve të SHBA-së, Rusisë dhe BE-së. Pas 17 ditëve të negociatave, bisedimet përfunduan më 23 shkurt 1999, pa rezultate.

Delegacioni i shqiptarëve të Kosovës përbëhej nga 17 anëtarë – Azem Syla, Bajram Kosumi, Blerim Shala, Bujar Bukoshi, Fehmi Agani, Hashim Thaçi, Hydajet Hyseni, Ibrahim Rugova, Idriz Ajeti, Jakup Krasniqi, Mark Krasniqi, Mehmet Hajrizi, Ramë Buja, Rexhep Qosja, Veton Surroi, Xhavit Haliti, dhe vetëm një grua – Edita Tahiri.⁴³

Në dëshminë e saj për projektin e historisë gojore të Kosovës, Tahiri shpjegoi se si u formua delegacioni i Kosovës. “Në Marrëveshjen e Rambujesë në të cilën morëm pjesë, unë isha gruaja e vetme në delegacionin e Republikës së Kosovës, por propozimi për të qenë atje nuk erdhi nga brenda sepse nuk kishim asnjë propozim. Emrat për pjesëmarrje në Konferencën e Rambujesë erdhën nga Shtetet e Bashkuara. Në këtë mënyrë u zgjodhën aktorët e lëvizjes paqësore dhe të lëvizjes së armatosur. Por fakti ishte që unë isha e vetmja grua, plus isha Ministre e Punëve të Jashtme me përvojë dhjetëvjeçare në marrëdhëniet ndërkombëtare”, shpjegoi Tahiri.⁴⁴

⁴² Më shumë për Konferencën e Rambujesë për Kosovën, lexoni në: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/5385086.pdf>

⁴³ Kush janë anëtarët e delegacioneve, javorja Vreme, nr. 434, 13 shkurt 1999 https://www.vreme.com/arhiva_html/434/3.html

⁴⁴ Historia gojore e Kosovës, Edita Tahiri, <https://oralhistorykosovo.org/edita-tahiri/>

NATO-ja e filloi bombardimin e Republikës Federale të Jugosllavisë më 24 mars, që pas 78 ditësh rezultoi në tërheqjen e forcave serbe nga Kosova. Marrëveshja ushtarako-teknike ndërmjet Forcës Ndërkombëtare të Sigurisë (KFOR) dhe Republikës Federale të Jugosllavisë dhe Republikës së Serbisë u nënshkrua më 9 qershor 1999, në aeroportin ushtarak afër Kumanovës. Marrëveshja i ndaloi sulmet ajrore të NATO-s mbi RFJ-në dhe, një ditë më vonë, në Këshillin e Sigurimit u miratua Rezoluta 1244.⁴⁵

Kjo Rezolutë ofron një kornizë për zgjidhjen e konfliktit në Kosovë duke autorizuar vendosjen e një pranie civile dhe ushtarake ndërkombëtare, dhe krijimin e një administrate kalimtare ndërkombëtare dhe të një pranie të sigurisë që do ta mbikëqyrnin kthimin e refugjatëve dhe tërheqjen e forcave ushtarake nga Kosova. Rezoluta gjithashtu thekson se prania civile ndërkombëtare do ta lehtësojë një proces politik për përcaktimin e statusit të ardhshëm të Kosovës.⁴⁶

Gjithsej 13,548 persona u vranë ose u zhdukën gjatë konfliktit të armatosur në Kosovë. Vrasjet, vdekjet e lidhura me luftën, ose zhdukjet janë dokumentuar në Librin e Kujtimit të Kosovës – prej të cilëve 10,333 ishin civilë (1.1.1998 – 31.12.2000). Ndër këto viktime civile, 8,692 ishin shqiptarë, 1,196 serbë, 151 romë, 86 boshnjakë, 77 ashkalinj, 55 malazezë, 37 egjiptianë, 11 goranë egjiptianë, 9 turq dhe 19 anëtarë të grupeve të tjera etnike. Shumica e civilëve dhe luftëtarëve u vranë ose u zhdukën në vitin 1999 (11,225 persona).

Ndër personat e vrarë ndërmjet vitit 1999 dhe 2000, 10,182 ishin burra, 1,579 gra. Në këta numra nuk përfshihet numri i personave të zhdukur në të njëjtën periudhë, në mesin e të cilëve janë edhe 1,432 burra, 264 gra. 2,152 persona të tjerë u vranë, u zhdukën ose vdiqën për shkak të luftës në vitin 1998.⁴⁷

Negociatat e Vjenës për statusin përfundimtar të Kosovës

Në vitet pas miratimit të Rezolutës 1244 të KSKB-së, bashkësia ndërkombëtare përpigjej ta gjente një zgjidhje për "statusin përfundimtar" të Kosovës. Nuk ka pasur debat për këtë deri në vitin 2003 kur filluan bisedimet e para të drejtpërdrejta ndërmjet udhëheqësve të serbëve dhe të shqiptarëve të Kosovës. Në dhjetor 2003, OKB-ja i caktoi kushtet për negociatat për statusin përfundimtar që do të mbaheshin në vitin 2005. Më 24 tetor 2005, Këshilli i Sigurimit i OKB-së (KSKB) e dha dritën e gjelbër për bisedime. Në nëntor 2005, Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së e emëroi ish-presidentin finlandez Martti Ahtisaari si "të dërguar special për procesin e statusit të ardhshëm për Kosovën". Misioni i Ahtisaarit ishte ta lehtësonte një zgjidhje politike që do ta përcaktonte statusin e ardhshëm të Kosovës. Ai dhe ekipi i tij zhvilluan negociatat të thella me udhëheqjen e Serbisë dhe të Kosovës. Bisedimet e para për "statusin përfundimtar" u mbajtën në Vjenë, në shkurt 2006.⁴⁸

Në shkurt 2007, Martti Ahtisaari e paraqiti një plan të propozimit për statusin e Kosovës në Beograd dhe Prishtinë. Deri në fund të muajit, raundi përfundimtar i bisedimeve ndërmjet dy palëve filloi në Vjenë. Pala shqiptare e Kosovës e pranoi propozimin pa ndryshime të mëdha, ndërsa pala serbe e kundërshtoi pjesën më të madhe të planit, duke besuar se ai e shkelte integritetin territorial të Serbisë. Më 10 mars 2007, Ahtisaari mbajti takimin e tij të fundit me përfaqësuesit nga Beogradi dhe Prishtina për procesin e statusit të ardhshëm për Kosovën.⁴⁹

⁴⁵ Marrëveshja ushtarako-teknike ndërmjet Forcës Ndërkombëtare të Sigurisë (KFOR) dhe Qeverive të Republikës Federale të Jugosllavisë dhe Republikës së Serbisë, <https://peacemaker.un.org/kosovoserbia-militarytechnicalagreement99>

⁴⁶ Rezoluta 1244 (1999) e Këshillit të Sigurimit mbi situatën në Kosovë, <https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>

⁴⁷ Ju mund ta shkarkoni bazën e të dhënave të hartuar nga Qendra për të Drejtën Humanitare në gjuhën angleze në këtë lidhje: http://www.kosovskaknjigapamcenja.org/?page_id=48&lang=de

⁴⁸ Negociatat për Statusit Përfundimtar për Kosovën brenda Këshillit të Sigurimit të OKB -së: https://www.vvn.be/wp-content/uploads/2011/04/CASUS_KOSOVO_2007_DEFINITIVE.pdf

⁴⁹ Kronologji e ngjarjeve, Kosovë: <https://www.securitycouncilreport.org/chronology/kosovo.php>

Pavarësisht nga procesi i gjatë i negociatave (15 raunde të bisedimeve të drejtpërdrejta të ekipeve negociuese gjatë vitit 2006⁵⁰), palët nuk arritën asnjë marrëveshje.

Gjatë bisedimeve të Vjenës, pala kosovare në këto negociata u përfaqësua nga Ekipi Kosovar i Unitetit,⁵¹ ekip negociues i përbërë vetëm nga burrat, i kryesuar nga Presidenti Fatmir Sejdiu, Kryeministri Agim Çeku, Kryetari i Kuvendit Kolë Berisha, Hashim Thaçi dhe Veton Surroi.

Edita Tahiri, anëtare e ekipit negociues gjatë konferencës për paqe në Rambuje, tha se gratë në Kosovë "donin të kishin gra në tryezën e negociatave" dhe se ato "organizuan koordinimin ndërmjet grave udhëheqëse në politikë dhe shoqëri civile për të lobuar për të pasur gra në bisedimet në Vjenë."⁵² Një aktiviste e shquar kosovare për të drejtat e njeriut, Igballë Rogova, Drejtoreshë Ekzekutive e Rrjetit të Grave të Kosovës, kujtoi se arsyetimi që nuk kishte gra në Ekipin e Unitetit ishte se asnjëra nuk kishte ulëse në parlament.⁵³

Megjithatë, gratë në Kosovë u përpoqën ta gjenin një mënyrë tjetër për të arritur në tryezën e negociatave. Bashkë me OJQ-në "Gratë në të Zeza" nga Beogradi, ato formuan një koalicion për paqe që avokonte për përfshirjen e grave në bisedimet e Vjenës.

Në vitin 2006, ato themeluan Lobin rajonal të grave për paqe, siguri dhe drejtësi në Evropën Juglindore (RWL) i cili mbledhi gra të shquara nga shoqëria civile dhe politika në tërë ish-Jugosllavinë për të avokuar për çështjet me interes të përbashkët.

"Ne gjithashtu përdorëm [RWL] për të lobuar për të pasur gra në negociatat e Vjenës. Lobuam me partitë politike këtu, institucionet e Qeverisë së Kosovës, Parlamentin dhe Presidentin.

Gjithashtu lobuam me zyrtarë të UNMIK-ut. Ne madje lobuam drejtpërdrejt me Ahtisaarin, duke u takuar me të, duke i dërguar letra të ndryshme... lobuam në Këshillin e Sigurimit", kujtoi Edita Tahiri.⁵⁴ Përpjekjet e tyre ishin të kota. Bisedimet e Vjenës përfunduan pa asnjë grua përfaqësuese në ekipin negociues të Kosovës në tryezë.

"Bisedimet në Vjenë u mbajtën pa gra në tryezë, dhe unë e konsideroj atë dështim, por jo nga ne si gra, sepse ne ishim proaktive. Ne e konsiderojmë atë dështim të burrave. Nuk më pëlqen të jem kundër burrave. Unë mendoj që një partneritet ndërmjet gjinive mund t'u ndihmojë grave, por ky ishte një rast që një mentalitet mashkullor dominoi dhe i la gratë jashtë procesit. Kjo nuk erdhi vetëm nga burrat kosovarë, por edhe nga ndërkombëtarët". – Igballë Rogova⁵⁵

Më 17 shkurt 2008, Kosova e shpalli pavarësinë në përputhje të plotë me rekomandimet e të Dërguarit Special të OKB-së Martti Ahtisaari dhe Propozimin e tij Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës

Negociatat e Brukselit

Përkundër faktit që Kosova e shpalli pavarësinë, Serbia vazhdon ta shikojë Kosovën si pjesë të territorit të saj. SHBA-ja e njohu pavarësinë e Kosovës, përfshirë 23 shtete anëtare të BE-së, por njohja e plotë dhe anëtarësimi i saj në shumë organizata ndërkombëtare janë ende shumë larg.

⁵⁰ Procesi i negociatave dhe propozimi për statusin e Kosovës: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/1/24787.pdf>

⁵¹ Ekipi i Unitetit përbëhet nga Presidenti, Kryetari i Kuvendit, Kryeministri i Kosovës dhe udhëheqësit e dy partive kryesore qeverisëse dhe të dy partive kryesore opozitare. Ai u krijua pas disa përpjekjeve të dështuara për të shërbyer si urë lidhëse ndërmjet qeverisë së koalicionit të ngushtë (LDK dhe AAK) dhe dy partive kryesore opozitare shqiptare të Kosovës (PDK dhe ORA).

⁵² Përmbledhje e tregimeve rreth zbatimit të Rezolutës 1325 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë në Kosovë, faqe 41: [20130120165559661.pdf \(womensnetwork.org\)](https://www.womensnetwork.org/20130120165559661.pdf)

⁵³ Po aty, faqe 42

⁵⁴ Po aty, faqe 43

⁵⁵ Po aty, faqe 53

Në tetor 2008, Asambleja e Përgjithshme e OKB-së votoi për një rezolutë me të cilën i kërkonte Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë një mendim këshillimor nëse shpallja e njëanshme e pavarësisë së Kosovës ishte në përputhje me të drejtën ndërkombëtare.⁵⁶

Në vitin 2010, Gjykata Ndërkombëtare e Drejtësisë vendosi që shpallja e pavarësisë së Kosovës nuk është në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare ose Rezolutën 1244. Gjykata konstatoi, ndër të tjera, se shpallja e pavarësisë nuk buronte nga Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes së Kosovës, të obliguara me Rezolutën 1244.⁵⁷

Me rezolutën e re në shtator 2010,⁵⁸ Asambleja e Përgjithshme e OKB-së e pranoi përmbajtjen e mendimit këshillimor dhe e përshëndeti rolin e Bashkimit Evropian në lehtësimin e dialogut ndërmjet palëve, i cili ishte themeli i procesit të negociimit që ishte në vazhdim e sipër, i njohur si Dialogu i Brukselit.

(Foto ilustrim: EUROPEAN UNION 2011)

Dialogu i Brukselit filloi në vitin 2011. Faza e parë e negociatave, e njohur si “dialog teknik”, zgjati prej marsit 2011 deri në shkurt 2012. Kësaj radhe, delegacioni i Kosovës udhëhoqej nga një grua.

Kryesuese e Ekipit Negociues të Prishtinës ishte Edita Tahiri, Zëvendëskryeministre e Kosovës. Ajo po negocionte me Borislav Stefanović, drejtor politik në Ministrinë e Punëve të Jashtme të Serbisë, me ndërmjetësimin e përfaqësuesit të BE-së për Dialogun, Robert Cooper.

⁵⁶ Rezoluta e miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së A/RES/63/3: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A%20RES63%203.pdf>

⁵⁷ GJND, Përputhja me të drejtën ndërkombëtare e shpalljes së njëanshme të pavarësisë në lidhje me Kosovën, <https://www.icj-cij.org/en/case/141>

⁵⁸ Rezoluta e miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së A/RES/64/298: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/ROL%20A%20RES64%20298.pdf>

Nëntë raunde të bisedimeve u mbajtën në këtë fazë të dialogut, gjatë të cilave u arritën marrëveshje për lirinë e lëvizjes, regjistrin civil, vulat doganore, kadastrin, njohjen e diplomave universitare, menaxhimin e integruar të kufirit, përfaqësimin rajonal dhe bashkëpunimin.⁵⁹

Që nga viti 2012, dialogu u ngrit në nivelin e dialogut politik, me dy kryeministrat që ishin negociatorët kryesorë. Në fazën e dytë, negociatat ndërmjet kryeministrave Ivica Dačić dhe Hashim Thaçi u ndërmjetësuan nga Catherine Ashton (tetor 2012 – mars 2014).

Në fazën e tretë (2015), kryeministrat Aleksandar Vučić dhe Isa Mustafa negociuan me Federica Mogherini-n si lehtësuese e BE-së në këtë dialog.⁶⁰ Gjatë kësaj kohe janë zhvilluar diskutime të shumta, në Bruksel dhe në qytete të tjera të ndryshme, në nivel teknik (Kryesuesit e Ekipeve Negociuese të Kosovës dhe Serbisë) për t'i specifikuar marrëveshjet për të cilat ishin pajtuar në një nivel më të lartë.

Edita Tahiri ishte kryesuese e delegacionit të Kosovës prej vitit 2011-2017. Prej vitit 2014 deri në vitin 2017, ajo ishte edhe Ministre për Dialog. "Më duhet të them se sot, në këtë kohë, gratë kanë përparuar shumë jo vetëm në Kosovë, por edhe në mbarë botën," reflektoi Edita Tahiri në vitin 2011: "Mendoj që kjo është një fitore për tërë punën tonë, për t'i dëshmuar shoqërisë se gratë e Kosovës kanë kapacitet për të udhëhequr njësoj si burrat. Nuk duhet të ketë diskriminim gjinor në strukturat udhëheqëse [të shtetit]. Kjo është ajo fitore. Punuam shumë për Vjenën. E fituam Dialogun e Brukselit."⁶¹

Të tjerët u pajtuan asokohe:

"Nëse e shikoni Editën sot, ne kemi bërë shumë punë për të. Gjatë negociatave [në vitin 2006], dolëm në rrugë dhe bërtitëm, E kemi Editën! Pse nuk e merrni atë?" tha Igballe Rogova, Drejtoreshë Ekzekutive e Rrjetit të Grave të Kosovës në vitin 2011.⁶² Megjithatë, në vitin 2011, Tahiri u pyet, "deri në çfarë mase ka qenë ajo në gjendje të ngrejë çështje që i prekin veçanërisht gratë dhe vajzat brenda negociatave?"

"Shikoni, kjo nuk ka qenë temë, por jam e sigurt që në kohën kur të shtrohet tema e dëmeve të luftës, do ta fillojmë këtë diskutim. [...] Fokusi im është dialogu, interesat, çështjet, por nganjëherë mund të mos parashikoj se cilat janë interesat e grave. [...] Mendoj që jam duke menduar vetëm për temën e personave të zhdukur dhe dëmet e luftës; më pas duhet të punojmë për çështjen e grave."⁶³

Prania e një gruaje në ekip nuk dukej e mjaftueshme për organizatat e grave. Në dhjetor 2013, organizatat për të drejtat e grave nga Kosova, Serbia dhe Suedia ia dërguan një letër Përfaqësueses së Lartë të BE-së për Punë të Jashtme dhe Politikë të Sigurisë, Catherine Ashton.

Në letër thuhej se Rezoluta 1325 e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë nuk ishte zbatuar gjatë dialogut ndërmjet Kosovës dhe Serbisë.

Ashton u përgjigj në janar 2014, duke i falënderuar aktivistet për interesimin e tyre në procesin e normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës.⁶⁴

Në një intervistë tjetër, Tahiri pranoi disa nga shqetësimet për mungesën e grave në ekipin negociues dhe tha se po të kishte më shumë gra në pozita më të larta në Qeveri, ajo do t'i kishte rekomanduar ato që të ishin pjesë e ekipit negociues:

⁵⁹ Pasqyrë e dialogut të lehtësuar nga BE -ja ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, Nikola Burazer, Qendra për politikë bashkëkohore, Beograd, Tetor 2015, faqe 5

⁶⁰ Po aty, faqe 4

⁶¹ Përmbledhje e tregimeve rreth zbatimit të Rezolutës 1325 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë në Kosovë, faqe 53 : [20130120165559661.pdf \(womensnetwork.org\)](https://womensnetwork.org/20130120165559661.pdf)

⁶² Po aty, faqe 52

⁶³ Po aty, faqe 53

⁶⁴ <https://womensnetwork.org/baroness-catherine-ashton-replies-to-activists/>

"Grupet [ekipet negociuese] janë formuar në bazë të kompetencës dhe profesionalizmit, dhe unë nuk i referohem baraspeshës gjinore kur e krijoj ekipin tim, por kompetencës, sepse është e pamundur të ndërhyhet në proces duke kërkuar që të rekomandohet një gjini e caktuar.

Do të kishte më shumë gjasa që gratë të rekomandoheshin për të qenë pjesë e delegacionit po të kishte më shumë gra në vendimmarrje, në administratën publike dhe në pozita më të larta në Qeveri." (Edita Tahiri, Ministre e Dialogut për Kosovën).⁶⁵

Mandati i Edita Tahirit si kryesuese e delegacionit të Kosovës dhe Ministre për Dialog përfundoi në vitin 2017, kur u miratua mocioni i mosbesimit kundër Qeverisë.⁶⁶ Kjo çoi në zgjedhje të parakohshme parlamentare në Kosovë.

Qeveria e re u formua në shtator 2017. Në një nivel të lartë politik të dialogut, Kosova u përfaqësua nga Hashim Thaçi (i zgjedhur në vitin 2016). Megjithatë, pozita e kryesuesit të delegacionit të Kosovës në nivel teknik, që më parë mbahej nga Edita Tahiri, mbeti e lirë.

Në janar 2018, pasi BE-ja i kërkoj Qeverisë së Kosovës që ta emërojë një kryesues të delegacionit të Kosovës, Kryeministri Ramush Haradinaj e caktoi Avni Arifin si pasardhës të Tahirit.⁶⁷ Ekipi i ri negociues i Kosovës i kishte gjashtë anëtarë – Avni Arifi, kryesues i delegacionit, Alban Dermaku, Ardian Arifaj, Blerand Stavileci, Bernard Nikaj dhe një grua – Meliza Haradinaj Stublla.⁶⁸

(Foto ilustrim: TWITTER @MelizaHaradinaj)

Meliza Haradinaj Stublla shërbeu si këshilltare e Kryeministrit Ramush Haradinaj ndërmjet viteve 2017 dhe 2019. Më 3 qershor 2020, ajo u emërua Ministre e Punëve të Jashtme në Qeverinë e udhëhequr nga Avdullah Hoti, duke u bërë gruaja e parë që mban atë pozitë në Kosovë. Haradinaj Stublla dha dorëheqje si Ministre e Punëve të Jashtme dhe u largua nga Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës në mars 2021 pasi mediat publikuan pretendime se burri i saj kishte korruptuar zyrtarë të zgjedhjeve për ta ndihmuar atë që ta fitonte një ulësë në Parlament.⁶⁹

⁶⁵ Ku janë gratë? Faktorët pengues për pjesëmarrjen e grave në dialogun e lehtësuar nga BE-ja: Dialogu Kosovë – Serbi si rast studimor, Universiteti i Gotenburgut, faqe 23, <https://core.ac.uk/download/pdf/79175435.pdf>

⁶⁶ <https://balkaninsight.com/2017/05/10/third-kosovo-government-premature-collapse-05-10-2017-1/>

⁶⁷ <https://prishtinainsight.com/avni-arifi-replace-edita-tahiri-kosovo-serbia-dialogue/>

⁶⁸ <https://kryeministri.rks-gov.net/en/kosovos-negotiating-team-for-dialogue-with-serbia-starts-the-series-of-meetings-in-brussels/>

⁶⁹ <https://balkaninsight.com/2021/03/09/kosovo-foreign-minister-resigns-amid-vote-rigging-allegations/>

Ekipit negociues të Kosovës, me Meliza Haradinaj Stubllën si anëtare, nuk iu kushtua shumë vëmendje publike. Në vitin 2018, negociatat e nivelit të lartë ndërmjet dy presidentëve, Thaçi dhe Vučić, supozohet se çuan në idenë e "shkëmbimit të tokës/shkëmbimit të territoreve" që u ofrua si zgjidhje në tryezë.⁷⁰

Pati reagime të ashpra lidhur me këtë në Kosovë dhe Qeveria u desh ta formonte një ekip të ri negociues në shtator 2018⁷¹, i cili duhej ta përfaqësonte Kosovën në negociatat të nivelit të lartë, duke e parandaluar kështu Presidentin nga arritja e marrëveshjes së pretenduar, që shihej gjerësisht si e dëmshme për Kosovën. Të gjithë anëtarët e ekipit të ri negociues ishin burra.

Në nëntor 2018, Kryeministri i Kosovës Ramush Haradinaj vendosi një tarifë 100 për qind për importet serbe, gjë që çoi në pezullimin e dialogut (për 20 muajt e ardhshëm) sepse Serbia refuzoi të merrte pjesë derisa të mos hiqeshin taksat.⁷²

Edhe pse nuk kishte dialog, Qeveria e Kosovës e ndoqi idenë e përcaktimit ligjor të rolit të ekipit të ri negociues dhe të kufizimit të rolit të Presidentit të Kosovës në negociatat.

Në dhjetor 2018, Kuvendi i Kosovës e miratoi një rezolutë për dialogun dhe ekipin negociues që e përfaqëson Kosovën. Kjo rezolutë parashikonte, ndër të tjera, hartimin e një Ligji për dialogun.⁷³

Në mars 2019, Kuvendi i Kosovës e miratoi **Ligjin Nr. 06/L-145 për Detyrat, Përgjegjësitë dhe Kompetencat e Delegacionit Shtetëror të Republikës së Kosovës në Procesin e Dialogut me Serbinë**. Sipas këtij ligji, delegacioni i Kosovës në Dialogun me Serbinë përbëhet nga njëmbëdhjetë anëtarë, përfaqësues të koalicionit qeverisës dhe të opozitës, në proporcion sa më të përafërt të përfaqësimit. Dispozitat e këtij ligji nuk kanë ndonjë dispozitë gjinore, gjë që mundësoi përfshirjen e grave në tryezën e negociatave.⁷⁴

Ekipi i ri negociues i Kosovës nuk ishte jetëgjatë. Në qershor 2019, Gjykata Kushtetuese vendosi që mandati dhe kompetencat e tij nuk ishin në pajtueshmëri me Kushtetutën⁷⁵. Në Aktgjykimin e Gjykatës gjithashtu thuhet që propozimi dhe zbatimi i politikës së brendshme dhe të jashtme të vendit është kompetencë e Qeverisë. Në të njëjtën kohë, Presidenti mund të konsultohet për çështjet që kanë të bëjnë me politikën e jashtme.

Kosova u ballafaqua me zgjedhje të tjera të parakohshme parlamentare në tetor 2019, pas dorëheqjes së Kryeministrit të Kosovës Ramush Haradinaj pasi ishte thirrur për t'u marrë në pyetje nga Zyra e Prokurorit të Specializuar në Hagë, e cila po i heton krimet e kryera gjatë kohës së luftës dhe pas luftës në Kosovë. Qeveria e re u formua në shkurt 2020, por zgjati vetëm 50 ditë. Në fund të marsit 2020, deputetët e Kuvendit të Kosovës e rrëzuan Qeverinë me mocion mosbesimi.⁷⁶

Gjatë kësaj kohe, Kosova nuk i hoqi tarifat për mallrat serbe, e kjo do të thoshte që nuk ka dialog. Qeveria e ardhshme, e formuar në qershor 2020⁷⁷, i hoqi të gjitha tarifat për mallrat e prodhuara në Serbi, që ishte pengesa kryesore për rifillimin e bisedimeve me Beogradin.⁷⁸

⁷⁰ <https://balkaninsight.com/2020/06/16/land-swap-idea-resurfaces-to-haunt-serbia-kosovo-talks/>

⁷¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/29468863.html>

⁷² <https://kossev.info/briselski-dijalog-u-2019-godina-u-kojoj-dijalog-nije-postojao/>

⁷³ Rezoluta për procesin e dialogut për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/2018_12_18_Resolution%2006-R-015.pdf

⁷⁴ Projektligji për Detyrat, Përgjegjësitë dhe Kompetencat e Delegacionit Shtetëror të Republikës së Kosovës në Procesin e Dialogut me Republikën e Serbisë,

⁷⁵ Vlerësim i kushtetutshmërisë së Ligjit Nr. 06/L-145 për Detyrat, Përgjegjësitë dhe Kompetencat e Delegacionit Shtetëror të Republikës së Kosovës në Procesin e Dialogut me Serbinë, <https://gjk-ks.org/en/decision/vleresim-i-kushtetutshmerise-se-ligjit-nr-06-l-145-per-detyrat-perjegjesite-dhe-kompetencat-e-delegacionit-shteteror-te-republikes-se-kosoves-ne-procesin-e-dialogut-me-serbine/>

⁷⁶ Vota e mosbesimit e rrëzon Qeverinë Kurti në Kosovë, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2020/03/25/no-confidence-vote-topples-kurti-govt-in-kosovo/>

⁷⁷ Parlamenti i Kosovës e konfirmon Qeverinë e re nën udhëheqjen e Hotit, <https://balkaninsight.com/2020/06/03/kosovo-parliament-confirms-new-govt-under-hoti/>

⁷⁸ Kosova i heq barrierat tregtare ndaj Serbisë për t'i lejuar bisedimet, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/kosovo-removes-trade-barriers-on-serbia-to-allow-talks/>

Udhëheqësit e Kosovës dhe të Serbisë, Avdullah Hoti dhe Aleksandar Vučić, pas një ndërprerjeje prej 20 muajsh, i vazhduan bisedimet në Bruksel, të ndërmjetësuara nga lehtësuesi i fundit / i dërguari special i BE-së, diplomati sllovak Miroslav Lajcak, i emëruar në mars 2020.⁷⁹

Pas rifillimit të bisedimeve, vendi i koordinatorit shtetëror për dialog ishte përsëri i lirë. Në fund të korrikut 2020, Kryeministri i Kosovës e emëroi një burrë tjetër në këtë pozitë, Skender Hysenin.⁸⁰

Gjykata Kushtetuese vendosi në dhjetor 2020 se qeveria e koalicionit, e udhëhequr nga Avdullah Hoti, ishte e paligjshme sepse ishte votuar me ndihmën e një vote të pavlefshme të hedhur nga një deputet që kishte një dënim për vepër penale në tri vjetët e fundit. Ky vendim i Gjykatës shkaktoi që zgjedhjet e parakohshme të mbahen përsëri në Kosovë.

Qeveria e fundit u formua në mars 2021.⁸¹ Takimi i parë ndërmjet Kryeministrit të ri, Albin Kurti, dhe Presidentit të Serbisë, Aleksandar Vučić, u mbajt në qershor në Bruksel.⁸²

Përsëri, Kryeministri i ri duhej ta emëronte kryenegociatorin në nivelin teknik të dialogut. Prapë u emërua një burrë – Besnik Bislimi, Zëvendëskryeministri i Parë i Kosovës.

Në vitin 2020, Rrjeti i Grave të Kosovës (RrGK) i dërgoi një letër të hapur Qeverisë së atëhershme të Kosovës dhe të Dërguarit Special të Bashkimit Evropian për Dialogun Kosovë-Serbi, Miroslav Lajcak. RrGK-ja është ankuar për mospërfshirjen e grave në ekipet negociuese dhe gatishmërinë për të bashkëpunuar me Qeverinë e Kosovës për t'i propozuar emrat e grave me përvojë në këtë fushë. Në prill 2021, RrGK-ja edhe një herë e shprehu shqetësimin e saj. Ekipi negociues i Kosovës mori përforcim – ekipin e ekspertëve për dialogun. Problemi i vetëm ishte se ky ekip përbëhej vetëm nga burrat.⁸³

Dialogu i Brukselit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë deri më tani është lehtësuar nga përfaqësuesit e BE-së. Katër prej tyre janë ndërruar që nga viti 2011, dy burra dhe dy gra.

Në fazën e parë të negociatave, prej marsit 2011 deri në shkurt 2012, lehtësues i BE-së ishte Sir Robert Cooper, këshilltar në EEAS [Shërbimi Evropian për Punë të Jashtme]. Gjatë fazës së dytë të dialogut, prej tetorit 2012 deri në mars 2014, Përfaqësuesja e Lartë e BE-së për Punë të Jashtme dhe Politikë të Sigurisë, zonja Catherine Ashton, u emërua si ndërmjetësuere e BE-së. Në fazën tjetër të dialogut, prej marsit 2015, Federica Mogherini, Përfaqësuesja e re e Lartë e BE-së për Punë të Jashtme dhe Politikë të Sigurisë, e zëvendësoi zonjën Catherine Ashton si ndërmjetësuere e BE-së në dialog.

Që nga marsi 2020, i dërguari special i BE-së, diplomati sllovak Miroslav Lajcak, është duke e lehtësuar procesin negociues ndërmjet Prishtinës dhe Beogradit.

⁷⁹ Udhëheqësit e Kosovës dhe të Serbisë pajtohen t'i vazhdojnë bisedimet pas takimit të parë personal në 20 muaj <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-eu-talks-hoti-vucic/30732146.html>

⁸⁰ Ueb sajti i QK-së <https://kryeministri.rks-gov.net/en/skender-hyseni-appointed-state-coordinator-for-dialogue/>

⁸¹ Kuvendi i Kosovës e zgjedh Albin Kurtin Kryeministër, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2021/03/22/kosovo-parliament-elects-albin-kurti-as-prime-minister/>

⁸² <https://europeanwesternbalkans.com/2021/06/15/the-meeting-between-kurti-and-vucic-concluded-the-next-round-of-dialogue-is-in-july/>

⁸³ RrGK-ja kërkon përfshirjen e grave dhe nevojave të tyre në dialogun me Serbinë, <https://womensnetwork.org/kwn-demands-for-including-women-and-their-needs-in-dialogue-with-serbia/>

Rreth Projektit përfshirja e grave në tryezën e negociatave në Kosovë

Projekti i PSBE-së "Përfshirja e grave në tryezën e negociatave në Kosovë" është vazhdim i projektit të PSBE-së (2019-2020) "Gratë në politikë – besimi, ndikimi dhe lidhshëri efektive. Sigurimi i proceseve të dialogut politik gjithëpërfshirës dhe me pjesëmarrje gjinore."

Aktivitetet e projektit u krijuan për ta parë nga afër zbatimin e Rezolutës 1325 të KSKB-së në Kosovë, veçanërisht shtyllën e fokusuar në pjesëmarrjen e grave në nismat dhe negociatat për ndërtimin e paqes. Qëllimi i përgjithshëm i projektit ishte ta përmirësonte aftësinë e grupit të synuar të grave për t'iu qasur pozitave me përgjegjësi në negociata, si dhe për t'u angazhuar dhe avokuar për përfshirjen e grave në negociata të nivelit të lartë dhe në dialogë politikë, dhe për t'i mundësuar PSBE-së që ta vazhdojë dialogun mbi barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave me partnerët përkatës nga shoqëria civile lokale, shoqatat profesionale, institucionet e Kosovës dhe praninë e bashkësisë ndërkombëtare në Kosovë.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

AKTIVITETI 1. Lansimi i projektit nga Ambasadori SZUNYOG, EUSR në Kosovë dhe Fillimi i projektit

Sesioni njëditor u mbajt më 21 korrik në Restaurant Collection në Prishtinë. Projektin u lançua nga ambasadori i BE-së, Tomáš Szunyog, i cili theksoi se progresi pozitiv në aspektin e barazisë gjinore nuk është rezultat i progresit natyror, por i përpjekjeve të shumë njerëzve dhe bëri thirrje që këto përpjekje të zgjerohen.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

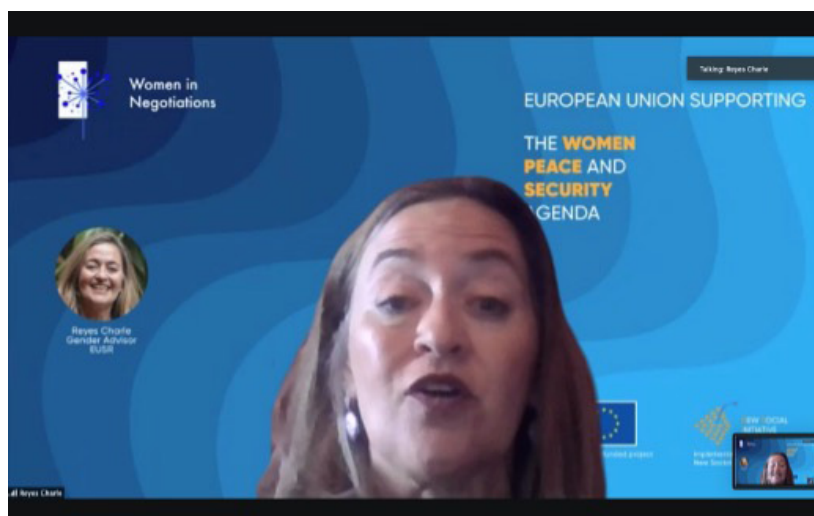
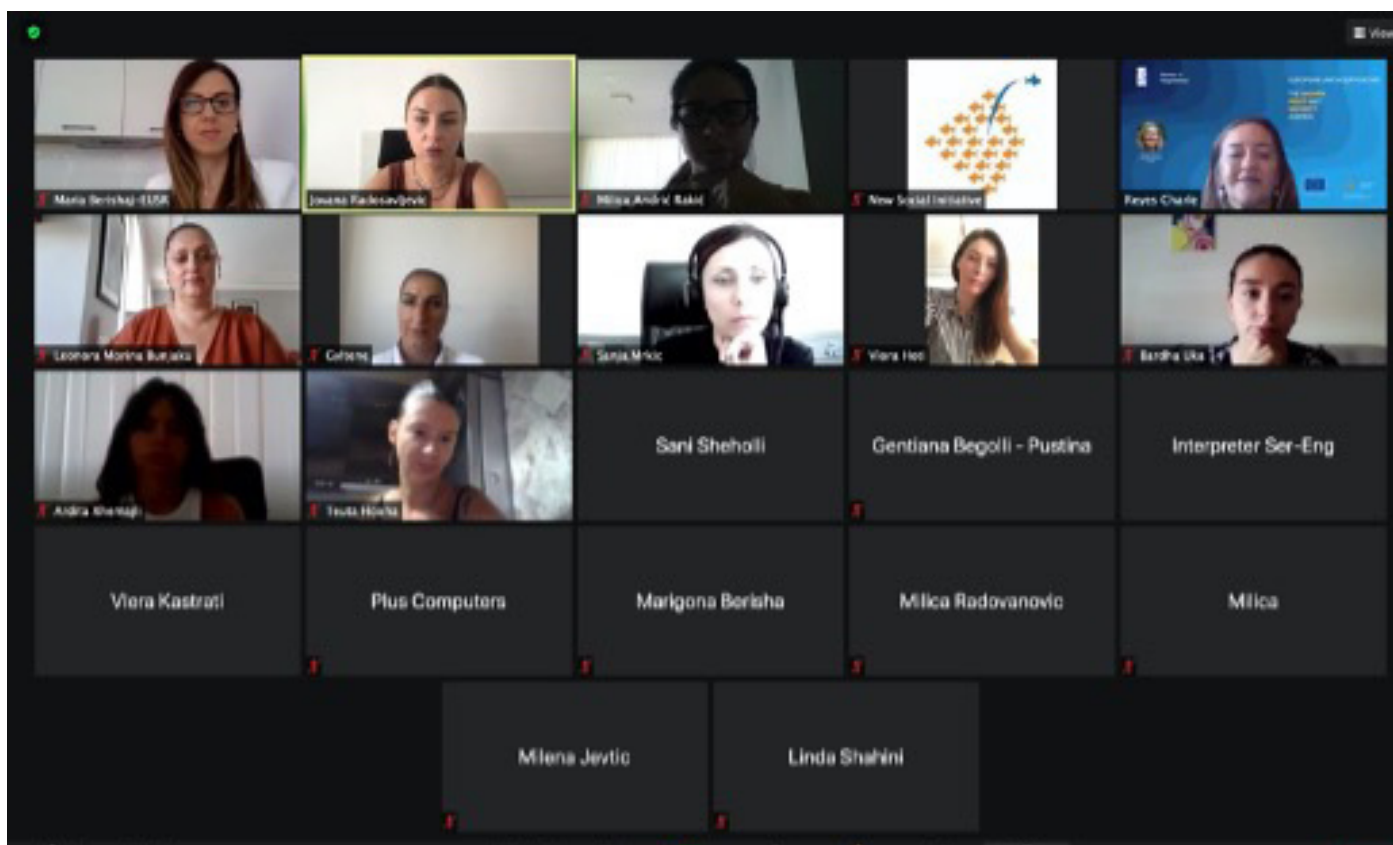

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Aktiviteti njëditor përfshiu gjithashtu një panel diskutimi me Besa Ismailin, profesoreshë e anglishtes dhe studimeve gjinore, Raba Gjoshi, hulumtuese për të drejtat e njeriut dhe drejtësinë tranzicionale, dhe menaxheren e projektit të NSI, Milica Andrić Rakić e moderuar nga gazetarja Gentiana Begolli. Panelistet diskutuan për Agjendën e Grave në Paqe dhe Siguri në Kosovë dhe zbatimin e Rezolutës 1325 për gratë, paqen dhe sigurinë.

AKTIVITETI 2. Sesion trajnimi mbi Agjendën e BE-së për Barazinë Gjinore

Sesioni dyorësh kishte për qëllim njohjen e pjesëmarrësve me vlerat, strategjitë dhe politikat e BE-së për barazinë gjinore. Rreth 30 pjesëmarrës patën mundësinë të shohin prezantimin zyrtar rreth Planit të Veprimit Gjinor të BE-së dhe të dëgjojnë për hapat që BE-ja po ndërmerret për avancimin e çështjeve gjinore, të mbajtur nga Këshilltarja për Çështjet Gjinore në Zyrën e Bashkimit Evropian në Kosovë, Reyes Charle.

(Zoom screen shots: New Social Initiative)

AKTIVITETI 3. Sesion diskutimi për rolin e gruas në negociatat ndërkombëtare në Kosovë

Ky aktivitet ishte një konferencë me dy panele "Përfshirja e grave në tryezën e negociatave në Kosovë" në Prishtinë me pesë gra, profesionistë dhe luftëtare të demokracisë dhe të drejtave të njeriut.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Ambasadorja e Suedisë në Kosovë, Karin Hernmarck Ahlmy, dhe Barrie Lynne Freeman, Zëvendës Përfaqësuesja Speciale e Sekretarit të Përgjithshëm (DSRSG), Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) diskutuan përvojat e tyre si gra në diplomaci në panelin e parë të ditës.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Paneli i dytë ishte më lokal, duke sjellë dëshmi të grave në akademi nga Linda Gusia, shefe e Departamentit të Sociologjisë në Universitetin e Prishtinës, Nita Luci, Profesoreshë në Universitetin e Prishtinës dhe Jehona Lushaku Sadriu, Profesoreshë në Universitetin e Prishtinës.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Fjalimet hyrëse u mbajtën nga ReyesCharleCuellar, Këshilltare për Çështjet Gjinore në Zyren e Përfaqësuesit Special të Bashkimit Evropian në Kosovë (EUSR) dhe Menaxheri i Projektit të këtij projekti, dhe JarmoHelppikangas, Shef i Seksionit Ligjor, Sundimit të Ligjit dhe të Drejtave të Njeriut në EUSR.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Konferenca u zhvillua më 31 gusht 2021, në Swiss Diamond Hotel në Prishtinë (dhoma Artana). Kjo ishte një ngjarje hibride, që priti 30+ gra pjesëmarrëse personalisht dhe 15+ persona përmes zmadhimit.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

AKTIVITETI 4. Gjashtë tryeza të rrumbullakëta në gjashtë regjione të Kosovës me temën “Gratë dhe lidhshipi në nivel komunal”

Si të përfshihen më shumë gra në tryezën e negociatave? Kush mund të jenë këto gra? Sa kanë qenë deri tani dhe cili ka qenë kontributi i tyre? Këto janë disa nga pyetjet që u kemi bërë pjesëmarrësve të tryezës së rrumbullakët mbi 120 grave dhe burrave nga Mitrovica Veriore, Graçanica, Prishtina, Prizreni, Ferizaj dhe Gjilani.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Rekomandimet e bëra gjatë diskutimeve në tryezën e rrumbullakët dhe aktivitetet e tjera në lidhje me këtë projekt janë përmbledhur në këtë raport.

Gjetjet e sondazhit dhe të tryezave të rrumbullakëta

Numri i përgjithshëm i të anketuarve:

211 (shqiptarë 121, serbë 71, goranë 2, turq 2, boshnjakë 11, RAE 3, N/A - 1)

Të anketuarit në gjuhën serbe: 85 74.1% gra, 25.9% burra

Të anketuarit në gjuhën shqipe: 126 72.2% gra, 27% burra, 0.8% nuk duan të deklarohen

Që nga shpallja e pavarësisë në vitin 2008, Kosova kishte pesë presidentë të zgjedhur:

Fatmir Sejdiu: 2006-2010,
Behgjet Pacolli: 22 shkurt 2011 - mars 2011,
Atifete Jahjaga: 2011-2016,
Hashim Thaçi: 2016 - nëntor 2020, dhe
Vjosa Osmani: prill 2021 - .

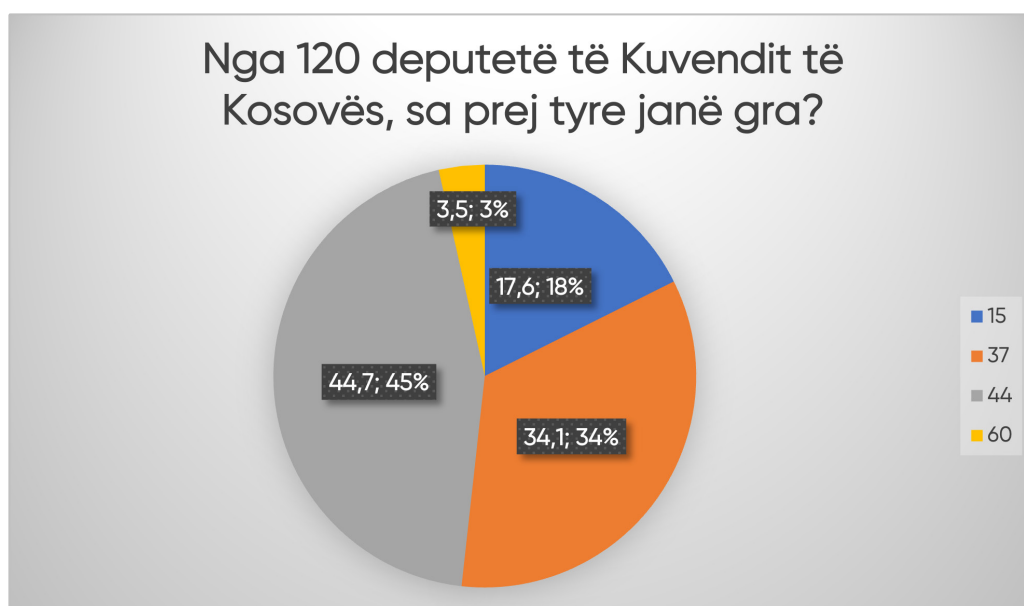
Deri më tani, vetëm një prej tyre e ka përfunduar mandatin e plotë – Atifete Jahajaga.

Kur u pyetën sa gra janë zgjedhur deri më tani presidente të Kosovës, 82.94% e të anketuarve deklaruan dy (69.41% e të anketuarve serbë, 92.06% e të anketuarve shqiptarë).

Kur u pyetën për t'i shkruar emrat e tyre, shumica e të anketuarve shkruan: Atifete Jahjaga dhe Vjosa Osmani, në pyetësorët në gjuhën serbe dhe shqipe.

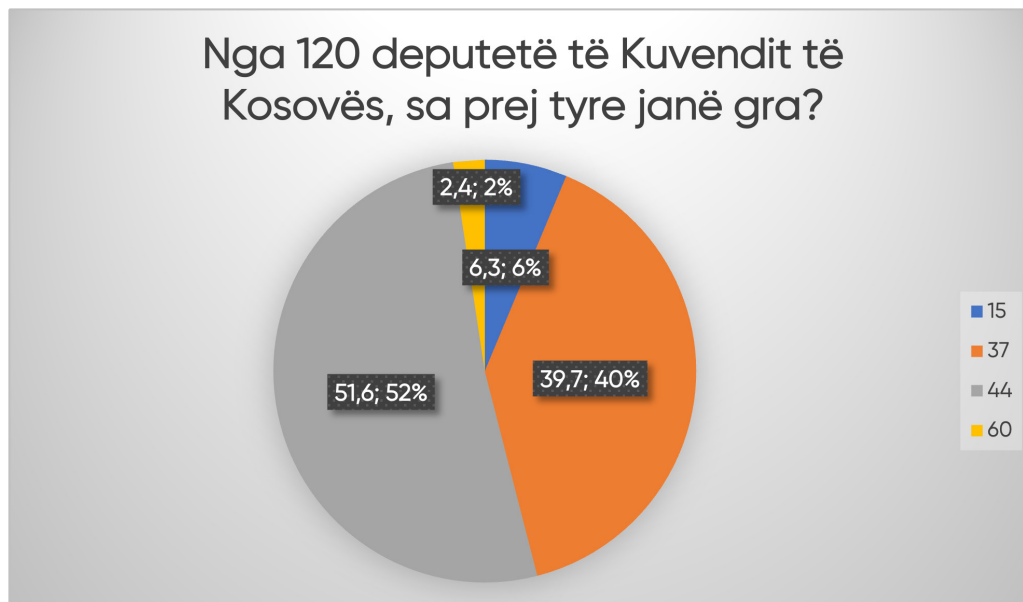
Pas zgjedhjeve parlamentare të vitit 2021, 44 gra hynë në Kuvendin e Kosovës, më shumë se në çdo legjislaturë të mëparshme.

48.81% e të anketuarve theksuan saktë se në Kuvendin e Kosovës janë 44 deputete (44.7% pyetësi në gjuhën serbe, 51.6% pyetësi në gjuhën shqipe).

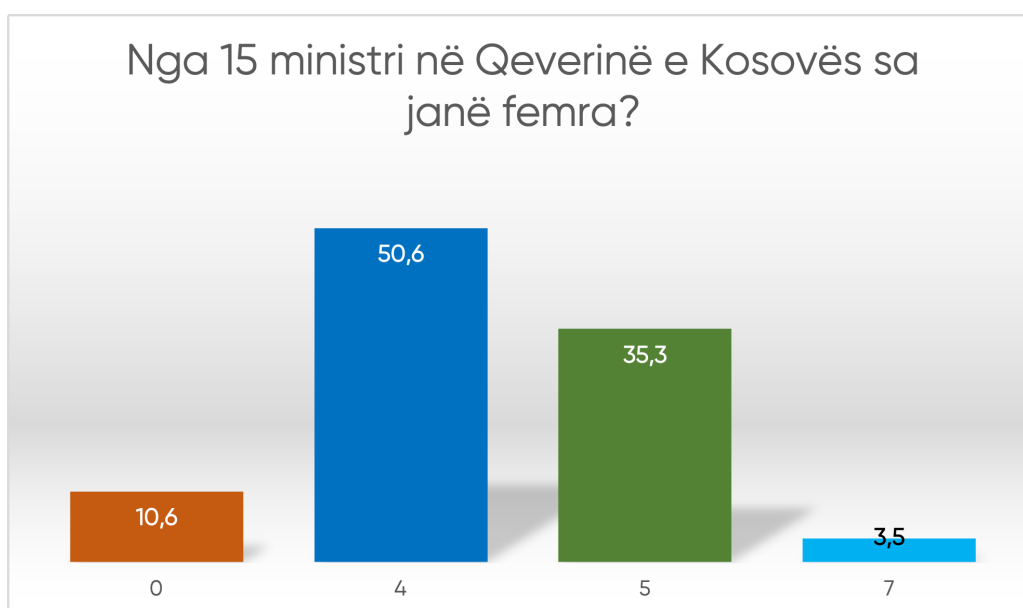
*Të anketuarit në gjuhën serbe

37.44% e të anketuarve gabimisht supozuan se janë 37 deputete (34.1% pyetësi në gjuhën serbe, 39.7% pyetësi në gjuhën shqipe), 15 – 10.9% (17.6% pyetësi në gjuhën serbe, 6.3% pyetësi në gjuhën në shqipe), 60 – 2.84% (2.4% pyetësi në gjuhën shqipe 3.5 % pyetësi në gjuhën serbe).

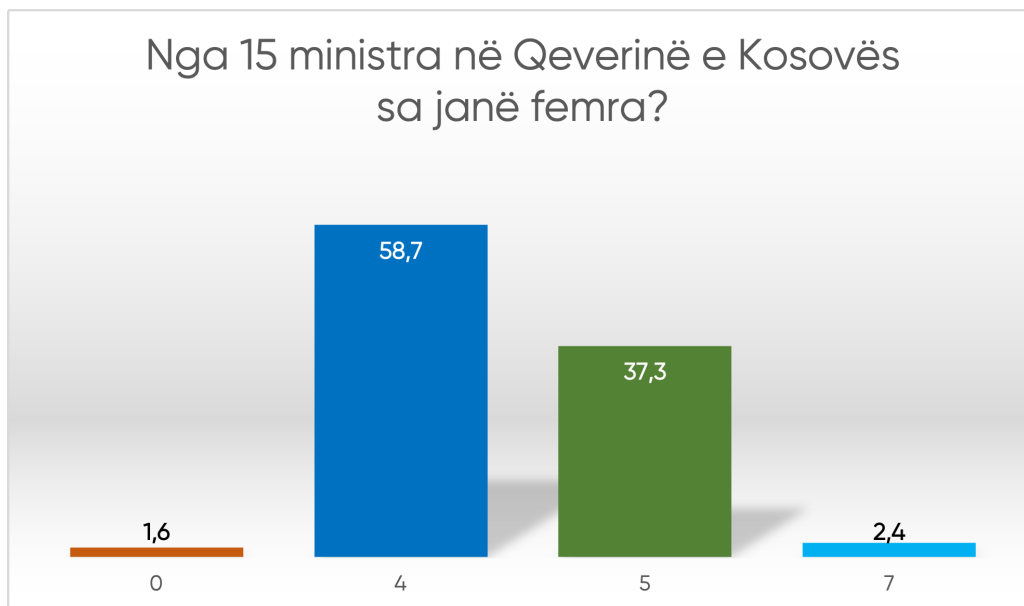

*Të anketuarit në gjuhën shqipe

Qeveria më e re e Kosovës e shënoi një rekord të ri në vitin 2021 kur bëhet fjalë për përfaqësimin gjinor deri më tani. Gratë kryesojnë 5 nga 15 ministri. 37.3% e të anketuarve në gjuhën shqipe u përgjigjën saktë se në Qeverinë e Kosovës janë pesë ministre, të njëjtën gjë e thanë edhe 35% e të anketuarve në gjuhën serbe. 58% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 50% e të anketuarve në gjuhën serbe gabimisht mendojnë se janë katër. 2.4% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 3.5% e të anketuarve në gjuhën serbe mendojnë se janë shtatë ministre. 10% e të anketuarve në gjuhën serbe dhe 1.6% e të anketuarve në gjuhën shqipe thanë se nuk ka asnjë ministre në qeverinë e Kosovës.

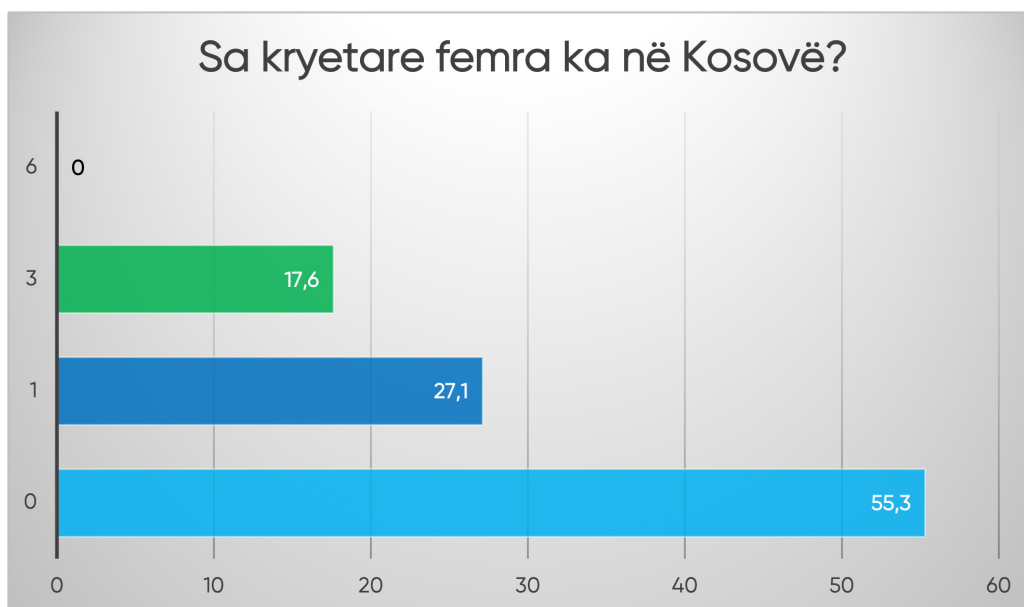

*Të anketuarit në gjuhën serbe

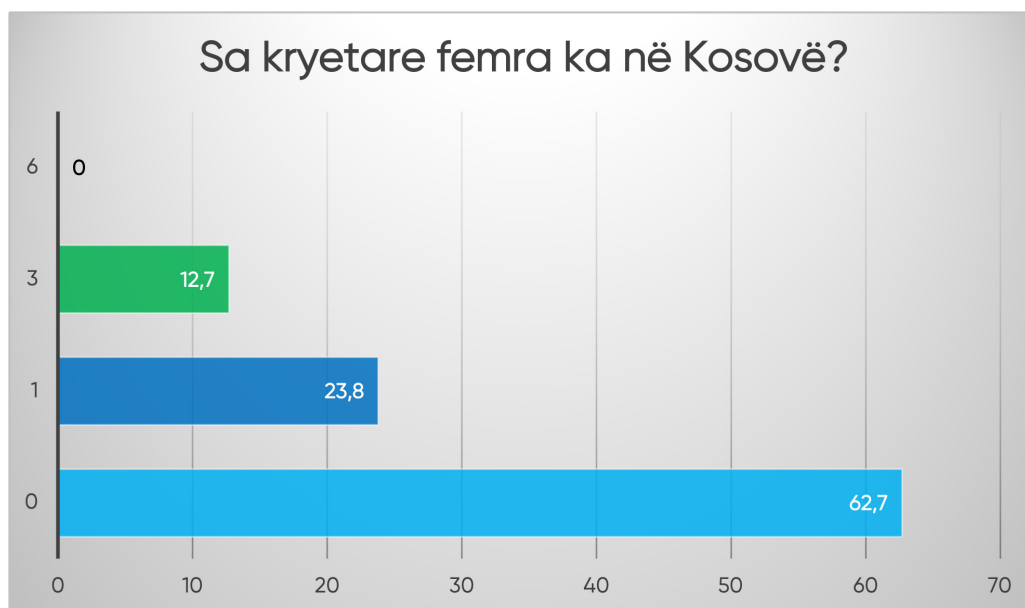

*Të anketuarit në gjuhën shqipe

Aktualisht, asnjë grua nuk është kryetare në asnjë nga 38 komunat e Kosovës. 55.3% e të anketuarve në gjuhën serbe dhe 62.7% e të anketuarve në gjuhën shqipe e dinin që nuk kishte asnjë grua që ishte kryetare e ndonjë komune në Kosovë. 23.8% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 27.1% e të anketuarve në gjuhën serbe besonin se një grua ishte kryetare e komunës. 17.6% e të anketuarve në gjuhën serbe dhe 12.7% e të anketuarve në gjuhën shqipe besonin se ishin 3 gra ishin kryetare të komunave. Vetëm një i anketuar tha se janë gjashtë gra kryetare të komunave në Kosovë

*Të anketuarit në gjuhën serbe

*Të anketuarit në gjuhën shqipe

54.8% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 52.9% e të anketuarve në gjuhën serbe besojnë se nuk do të ketë marrëveshje përfundimtare ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në dialogun e Brukselit në pesë vjetët e ardhshme, ndërsa 30.6% e të anketuarve në gjuhën serbe dhe 29.4% e të anketuarve në gjuhën shqipe mendojnë se nuk do të arrihet asnjë marrëveshje. Vetëm 15.9% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 16.5% e të anketuarve në gjuhën serbe besojnë që të dy palët përfundimisht do ta arrijnë një marrëveshje përfundimtare në dialogun e Brukselit.

Pjesëmarrëset në tryezën e rumbullakët në Prizren njëzëri deklaruan se kanë njohuri për dialogun Kosovë-Serbi aq sa raportojnë mediat lidhur me të. Pjesëmarrëset në tryezën e rumbullakët në Mitrovicën e Veriut deklaruan të njëjtën gjë, duke shtuar se mediat nga Beogradi dhe Prishtina raportojnë ndryshe për të njëjtat çështje. Kur u pyetën si e shohin këtë proces, ato u përgjigjën, "aspak transparent dhe të paqartë".

Rreth 70% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 50% e të anketuarve në gjuhën serbe deklaruan se nuk e dinë kush janë anëtarët e ekipit negociues të Kosovës në dialogun e Brukselit.

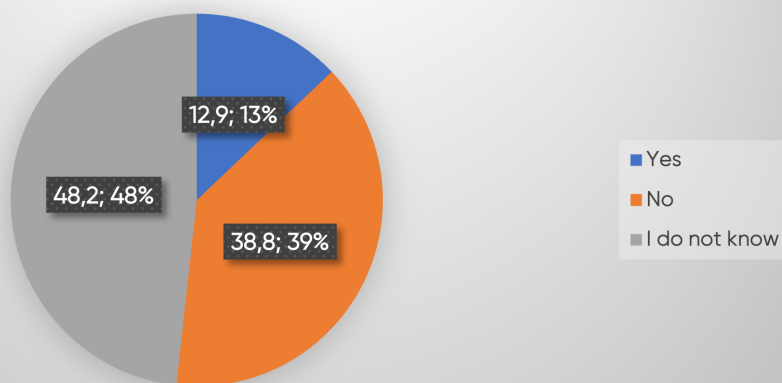
52.4% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 48.2% e të anketuarve në gjuhën serbe nuk e dinë nëse ka gra në ekipin negociues të Kosovës. 38.8% e të anketuarve në gjuhën serbe thanë se nuk ka gra në ekipin negociues të Kosovës, të njëjtën gjë e thanë edhe 36.5% e të anketuarve në gjuhën shqipe. 11.1% e të anketuarve në gjuhën shqipe dhe 12.9% e të anketuarve në gjuhën serbe thanë se ka gra në ekipin negociues të Kosovës.

Shumica e pjesëmarrëseve në tryezën e rumbullakët në Gjilan u pajtuan që pasi të përfshiheshin në politikë, gjasat për përfshirjen e grave në vendimmarrje dhe në dialog do të rriteshin dukshëm.

Kur u pyetën për emrat e grave që janë anëtare të ekipit negociues të Kosovës, vetëm disa të anketuar në sondazhin online shkruanin: Donika Gërvalla, Edita Tahiri dhe Vafije Krasniqi. E njëjta vlen edhe për të anketuarit në gjuhën serbe; disa prej tyre i përmendën Donika Gërvallën, Vjosa Osmanin, Edita Tahirin dhe Emilija Rexhepin.

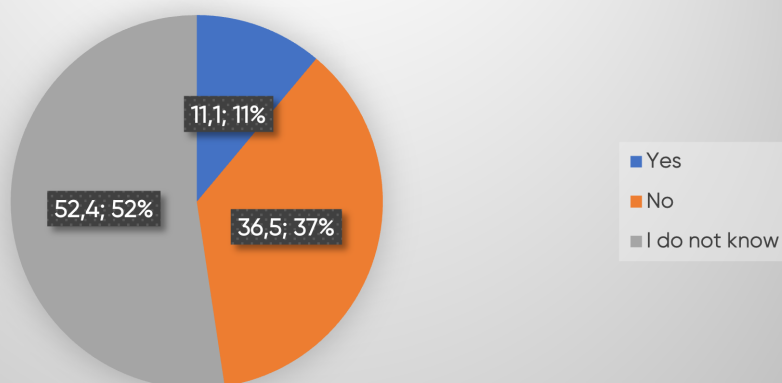
Megjithatë, 84.7% e të anketuarve në gjuhën serbe dhe 96% e të anketuarve në gjuhën shqipe besojnë se gratë duhet të përfshihen si pjesë e delegacionit të Kosovës në tryezën e negociatave në Bruksel.

A e dini nëse ka gra në mesin e anëtarëve të ekipit negociator të Kosovës në dialogun me Serbinë?

*Të anketuarit në gjuhën serbe

A e dini nëse ka gra në mesin e anëtarëve të ekipit negociator të Kosovës në dialogun me Serbinë?

*Të anketuarit në gjuhën shqipe

Kur u pyetën pse mendojnë se gratë duhet të përfshihen në tryezën e negociatave, të anketuarit në gjuhën shqipe thanë:

"Ato kanë guxim, vendosmëri, nuk mashtrohen lehtë dhe nuk janë të korruptuara. Gratë janë largpamëse, më të ndjeshme dhe mendojnë për të gjithë."

"Sepse ato mendojnë qartë."

"Sepse gratë janë ato që i kanë pasur përvojat më të hidhura gjatë luftës, prandaj ato duhet të përfaqësohen në mënyrën më dinjitoze."

"Ndoshta do të negocioheshin çështjet e viktimave të luftës në Kosovë."

"Sepse ato përbëjnë gjysmën e popullsisë."

"Gratë kanë ide më kreative. Gratë janë të guximshme, të drejta dhe kërkuese. Ato do t'i përfaqësonin interesat e shtetit në një mënyrë më dinjitoze. Ato janë menaxhere më të mira dhe më të organizuara. Ato mund të ofrojnë perspektiva të tjera të cilat burrat nuk i përfshijnë. Gratë janë më të detajuara, më argumentuese dhe më të përgjegjshme. Ato kanë shkathtësi më të mira menaxheriale se burrat."

"Do të dukej më mirë në publik. Interesat e të gjithë anëtarëve të shoqërisë duhet të merren parasysh. Ato nuk janë të korruptuara. Sepse gratë gjithashtu kanë aftësi të mira negociuese dhe mund t'i përfaqësojnë më mirë interesat e tyre."

"Duke ditur që gratë përbënin 61% të votuesve në këto zgjedhje, është më se e drejtë të përfshihen në vendimmarrje."

Përgjigjet e të anketuarve në gjuhën serbe:

"Sepse ato mund të kenë qasje më konstruktive. Gratë janë më të suksesshme në zgjidhjen e konflikteve. Përvoja në nivel global tregon se burrat janë më të prirur për zgjidhjen e konflikteve përmes dhunës, ndërsa gratë janë më të afta në zgjidhjen konstruktive të konflikteve. Gratë janë më të përgjegjshme, më këmbëngulëse dhe më serioze në negociata."

"Sepse ato janë më objektive se burrat."

"Mendoj se gratë janë më të afta se shumica e burrave."

"Për të siguruar që secila marrëveshje i merr parasysh nevojat e të gjitha shtresave të shoqërisë."

"Sepse perceptimet dhe zgjidhjet e mundshme nuk vijnë medoemos nga një mendim i orientuar në patriarkalizëm që nuk është dëshmuar të jetë produktiv."

"Sepse rezultati i dialogut duhet ta ketë të njëjtin efekt edhe për burra edhe për gra, dhe pjesëmarrja e grave në proces do ta ofronte një perspektivë tjetër mbi nevojat e grave lidhur me zgjidhjen e mundshme." "Pritet ndjeshmëri më e lartë ndaj çështjeve të pakicave."

"Arsyeja pse gratë duhet të përfshihen në dialog është se deri më tani, dialogu nuk e ka pasur asnjë temë për çështjen e personave të zhdukur, as për viktimat e dhunës seksuale. Përmes dialogut, gratë do ta përcaktojnë atë që mungonte në vitet e mëparshme. Interesat e tyre do të përfaqësohen. Gjithashtu, me përfshirjen e grave, dialogu do ta ketë një frymë më të qetë, më konstruktive dhe do ta ketë një perspektivë tjetër për zgjidhjen e problemit."

"Pasojat negative të marrëveshjeve të Brukselit më së shumti ndihen nga gratë (posaçërisht nga gratë e komunitetit serb)."

"Sepse ato përbëjnë mbi 50% të popullsisë, dhe nëse përjashtohen, shtrohet pyetja nëse negociatat politike janë e drejtë ekskluzive e burrave dhe një fushë për diskriminim të papenguar të bazuar në gjini."

Kur u pyetën cilat gra duhet të jenë në ekipin negociues të Kosovës, emrat më të shpeshtë të përmendur në pyetësor dhe në tryeza të rrumbullakëta, ishin: Vlora Çitaku, Vjosa Osmani, Edita Tahiri, Mimoza Kusari Lila, Saranda Bogujevci dhe Vasfije Krasniqi.

Përshtypja nga tryezat e rrumbullakëta të organizuara në Gjilan, Ferizaj, Prishtinë dhe Prizren është se ka mungesë të njohurive legislative lidhur me kompetencat e Presidentit të Kosovës kur i referohemi kërkesës së pjesëmarrëseve që Vjosa Osmani të jetë përgjegjëse për dialogun.

Kur u pyetën pse, shumica e të anketuarve thanë se këto gra kanë përvojë në sferën politike, kanë shkollim të duhur, tashmë kanë demonstruar se janë të afta dhe e kanë përjetuar luftën.

"Nuk ka asnjë grua të fortë në Kosovë apo Serbi që mund të ndikojë te homologët e saj burra," tha një pjesëmarrëse e një tryeze të rrumbullakët në Graçanicë.

Pjesëmarrësja e tryezës së rrumbullakët nga Mitrovica e Veriut beson se nëse gratë do ta merrnin një ulëse në tryezën e negociatave, ato do të ishin pjesë e ekipit, me agjendën politike dhe qëndrimet tashmë të pajtuara.

"Gratë mund t'i ofrojnë disa perspektiva, të cilat burrat nuk mund t'i shohin, dhe anasjelltas, por vetëm pjesëmarrja nuk do të ndryshojë asgjë në mënyrë të konsiderueshme. Ato nuk mund të diktojnë tema, por mund të kontribuojnë me komentet e tyre për çështje të caktuara."

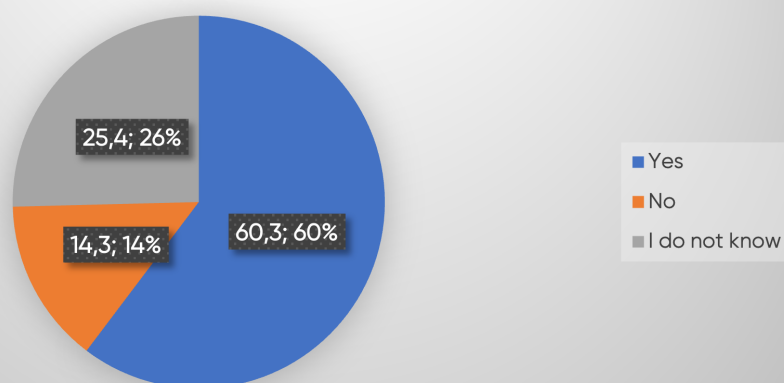
*Të anketuarit në gjuhën serbe

60.3% e të anketuarve në gjuhën shqipe thanë se gratë kishin qenë pjesë e ekipit negociues të Kosovës në Bruksel, të njëjtën gjë e thanë edhe 52.9% e të anketuarve në gjuhën serbe.

Shumica e të anketuarve e kanë përmendur Edita Tahirin si gruan që ishte pjesë e ekipit negociues të Kosovës në Bruksel. Në një tryezë të rrumbullakët të organizuar në Prishtinë, pjesa dërmuese e pjesëmarrësve u përgjigjën njësoj. Ato mendonin që kontributi i saj në dialog ka qenë i mjaftueshëm, por shumë herët pas luftës për ta arritur një marrëveshje të qëndrueshme ose përfundimtare.

Një pjesëmarrëse e tryezës së rrumbullakët në Mitrovicën e Veriut tha se përfshirja e Editë Tahirin në dialog nuk rezultoi në përfshirjen e ndonjë perspektive të ndjeshme gjinore në negociatë. Nga ana tjetër, një pjesëmarrëse në tryezën e rrumbullakët në Graçanicë e kujton Tahirin si "grua shumë agresive". Pjesa tjetër e pjesëmarrësve e ndau këtë mendim, duke i shtuar Vjosa Osmanin dhe Vlora Çitakun në listën e grave që lënë të njëjtën përshtypje.

Në të kaluarën, a ishin gratë në Kosovë pjesë apo drejtuan ekipin negociator të Kosovës në dialogun me Serbinë?

* Albanian language respondents

Pjesëmarrëset e një tryeze të rrumbullakët në Prishtinë u pajtuan se duhet të ketë presion institucional dhe publik për të pasur më shumë gra në dialog, qoftë nga Presidentja e Kosovës Vjosa Osmani, grupi i deputeteve, mediat apo shoqëria civile. Pjesëmarrëset e një tryeze të rrumbullakët të organizuar në Ferizaj mendojnë se gratë nuk përfaqësohen në dialog "sepse lëvizjet dhe organizatat e grave nuk kanë krijuar mekanizma për ta monitoruar dhe vlerësuar zbatimin e agjendës gjinore në mjediset pas konfliktit. As shoqëria civile, as popullata e përgjithshme nuk e kanë vendosur ndërtimin e paqes si prioritet".

Mungesa e burimeve, si mungesa e qasjes në mundësitë për punësim dhe asetet prodhuese, si toka, kapitali, shërbimet shëndetësore, trajnimi dhe arsimi, është arsyeja kryesore që gratë nuk janë të përfshira në proceset vendimmarrëse ose të paktën nuk janë në dijeni për rëndësinë e përfshirjes në dialog."

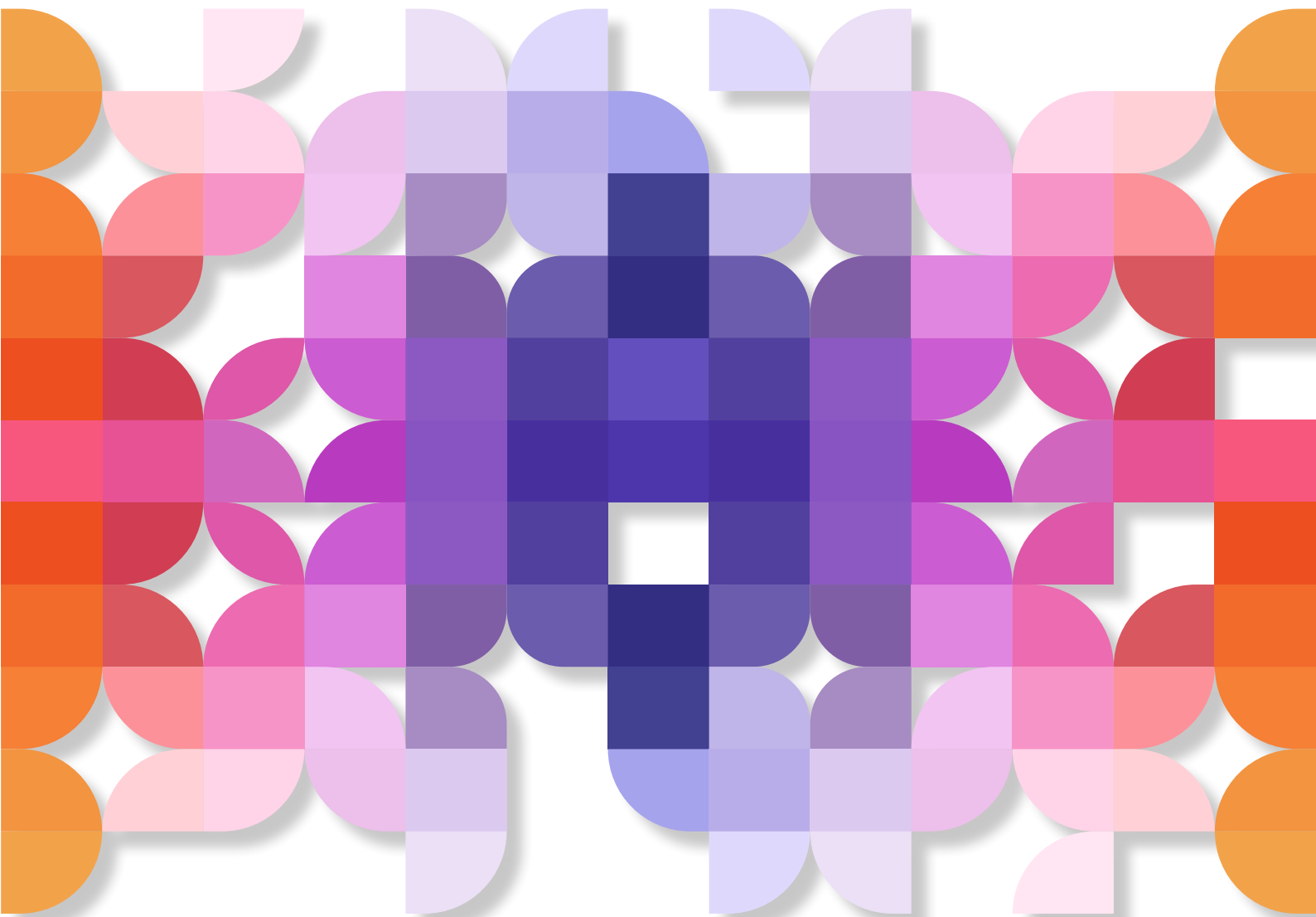
Rekomandimet

Gjatë diskutimeve, sesioneve të trajnimit dhe tryezave të rrumbullakëta, folësit dhe pjesëmarrësit sugjeruan një sërë propozimesh dhe idesh për ta rritur përfaqësimin kuptimplotë të grave në tryezat e negociatave në Kosovë në të ardhmen e afërt. Lista në vijim, që nuk është shteruese, i përfshin disa prej tyre:

1. Qeveria e Kosovës duhet ta ketë një strategji që synon arritjen e një udhëheqjeje gjithëpërfshirëse në proceset ndërkombëtare të negocimit, të rëndësishme për Kosovën, përfshirë dialogun;
2. Kosova duhet ta ketë një shërbim diplomatik të formuar nga burra dhe gra të zgjedhur me meritë, të trajnuar mbi rëndësinë e barazisë gjinore në të gjitha nivelet;
3. Udhëheqëset që mbajnë pozita të larta publike në Kosovë, përfshirë Presidenten, ministret dhe deputetet e Kuvendit, duhet ta përdorin ndikimin e tyre për të avokuar për përfshirjen e grave në negociata;
4. Deputetet e Kuvendit të Kosovës duhet t'i kapërcejnë dallimet e tyre politike dhe të bashkohen rreth idesë së rritjes së përfaqësimit të grave në negociata;
5. Zotimet specifike që përfshihen në Rezolutën 1325 të KSKB-së duhet të jenë çështje informimi për të gjithë zyrtarët publikë, gra e burra;
6. Organizatat e Shoqërisë Civile duhet të avokojnë njëzëri për përfshirjen e grave në pozita udhëheqëse, e të mos ua lënë këtë vetëm organizatave që merren me të drejtat e grave;
7. Trajnimi mbi barazinë gjinore dhe udhëheqjen gjithëpërfshirëse duhet t'u kumtohet burrave dhe grave brenda degëve të rinisë të partive politike në Kosovë;
8. Gratë dhe burrat brenda partive politike duhet të trajnohen në parimet që përfshihen në agjendën për gratë, paqen dhe sigurinë;
9. Ligji i Kosovës për barazinë gjinore lidhur me përfaqësimin e grave duhet të zbatohet në të gjitha nivelet e administratës, akademisë dhe hapësirave të tjera publike, përfshirë edhe në negociatat më të larta;
10. Mediat duhet të raportojnë dhe ta ekspozojnë nivelin e përfaqësimit të grave në negociata, si dhe të raportojnë më shumë për gratë që tashmë janë në pozita vendimmarrëse;
11. Bashkësia ndërkombëtare e pranishme në Kosovë duhet të vazhdojë ta mbështesë Kosovën në zbatimin e Rezolutës 1325 të KSKB-së;
12. BE-ja duhet t'i forcojë angazhimet e veta në zbatimin e agjendës së BE-së për gratë, paqen dhe sigurinë dhe ta përdorë ndikimin e vet për ta mbështetur dhe kërkuar përfshirjen e grave në proceset e paqes, përfshirë dialogun.

Gratë në
negociata

Projekt i financuar nga
PSBE-ja

NEW SOCIAL
INITIATIVE

I zbatuar nga
New Social Initiative - NSI